ساہیوال دی دھرتی توں نکلن والا پہلا علمی، ادبی تے ثقافتی رسالہ

پنجابی انٹرنیشنل مہکاں

ساہیوال پاکستان

ترجمہ نمبر

چیف ایڈیٹر

ڈاکٹر مشتاق عادل

ایڈیٹر:

ڈاکٹر اکبر علی غازی

تماہی مہکاں انٹرنیشنل

ساہیوال پاکستان

جلد 22 شمارہ 85 اپریل تا جون 2026

قانونی مشیر

محمد علی فرید کاٹھیا

ایڈووکیٹ ہائی کورٹ

مجلسِ مشاورت

الیاس گھمن، ڈاکٹر ریاض شاہد، نواز خالد عاربی

ڈاکٹر رزاق شاہد، ڈاکٹر اصغر علی بلوچ، ڈاکٹر عاصم چودھری

ڈاکٹر عارف حسین عارف، مسعود ملہی

سرپرستِ اعلیٰ	پیر احسان الحق ادریس
چیف ایڈیٹر	ڈاکٹر مشتاق عادل
ایڈیٹر	ڈاکٹر اکبر علی غازی
ڈپٹی ایڈیٹر	محمد فیضان عادل کاٹھیا
اسسٹنٹ ایڈیٹر	محمود امجد ہرل
ایڈوائزر	عظمت علی وٹو
سرکولیشن مینجر	ڈاکٹر اللہ یار ثاقب
آرٹ ایڈیٹر	غیور عباس
ٹائٹل	حافظ علی رضا
کمپوزنگ	قمر نور (مہکاں کمپوزنگ سنٹر)

نوٹ: پرچے نال وابستہ سارے لکھاری، مدیر تے کم کرن آلے بندے اعزازی نیں۔ پرچے وچ چھپن والیاں لکھتاں تے ہوون والے اعتراض دا جواب لکھاری آپ دین گے تے ایہناں لکھتاں نال ادارے دا متفق ہونا ضروری نہیں۔

نمائندگان

امریکہ	ڈاکٹر امان اللہ خاں	انگلینڈ	مرزا محمد رمضان
ناروے	خالد تھتھال	پاک پتن	اے ڈی شاہد
کمبر	مظہر شیراز	اوکاڑہ	مصطفےٰ مغل
لاہو	محمد انور ملک	راول پنڈی	قیصر آفتاب
نور پور	نذر فرید ارڑ	تاندلیانوالا	فخر زمان عدیل
چیچہ وطنی	نعیم بھٹی	میانوالی	عبدالقدوس
خوشاب	شاہسوار علی ناصر	منچن آباد	حاجی لیاقت علی عزمی
مردان	سید بادشاہ	ملتان	وارث سیال

خط پتر لئی پتہ:

دفتر تماہی مہکاں 92۔ راوی بلاک شاد مان ٹاؤن، ساہیوال

مُل فی پرچہ: 250 روپے

وارہے لئی مُل 1000 روپے

ایہہ شمارہ پنجاب سرکار دے محکمہ اطلاعات وثقافت دے مُل ورتن نال چھاپیا گیا اے

مہر شاہ محمد ایڈووکیٹ پبلشر نے فرید یہ پرنٹرز لیاقت چوک ساہیوال توں مشتاق عادل دے بندوبست ہیٹھ دفتر مہکاں 92۔ راوی بلاک شاد مان ٹاؤن ساہیوال توں ٹوریا

فہرست مضامین

❖ حمد باری تعالیٰ (پیر سید وارث شاہ)	ترجمہ: ڈاکٹر احسان اللہ طاہر	03
❖ حمد باری تعالیٰ (سید ہاشم شاہ تھرپالوی)	ترجمہ: ڈاکٹر انوار الحق اعجاز	04
❖ نعتِ محمدِ مصطفیٰؐ (سید فضل شاہ نواں کوٹی)	ترجمہ: حمید اللہ شاہ ہاشمی	06
❖ صفت اصحاب کبار (پیر سید وارث شاہ)	ترجمہ: اسیر عابد	07
❖ نعت نبیؐ سوہنے دی	عاشق علی فیصل	08
❖ سلام	عامر رفیق عامر	09
❖ ایڈی پس دی کنگ دا پنجابی ترجمہ	ڈاکٹر اکبر علی غازی	10
❖ کالی داس دے ڈرامے شکنتلا دا ترجمہ	ڈاکٹر اکبر علی غازی	13
❖ ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کی ترجمہ شناسی	ڈاکٹر اسد رؤف	18
❖ ثروت سہیل دی ترجمہ نگاری	ڈاکٹر احسان اللہ طاہر	29
❖ سخی رشید اعوان ہوراں دا ترجمہ ''پکھیرو باتاں''	ڈاکٹر احسان اللہ طاہر	35
❖ افضل احسن رندھاوا دا ترجمہ ''ٹٹ بھج''	ڈاکٹر واسفہ مقدس	38
❖ ڈاکٹر احسان اللہ طاہر اَتے کتاب نامہ	ڈاکٹر اکبر علی غازی	42
❖ صاحبزادہ محمد لطیف ساجد چشتی دیاں مناجات	ڈاکٹر احسان اللہ طاہر	44
❖ قصیدہ بردہ دا منظوم پنجابی ترجمہ: محمد اقبال نجمی	ڈاکٹر احسان اللہ طاہر	53
❖ درود تاج دی مہکار: اک مہکدا پھل سدا بہار	ڈاکٹر احسان اللہ طاہر	55
❖ کج ترجمیاں دا تعارف	ڈاکٹر اکبر علی غازی	59

❖❖❖❖❖

حمدِ باری تعالیٰ

پیر سید وارث شاہ

اول حمد خدا دا ورد کیجے، عشق کیتا سو جگ دا مول میاں
پہلے آپ ہی رب نے عشق کیتا تے معشوق ہے نبی رسول ﷺ میاں
عشق پیر فقیر دا مرتبہ ہے، مرد عشق دا بھلا رنجول میاں
کھِلے تنہاں دے باغ قلوب اندر، جنہاں کیتا ہے عشق قبول میاں

ترجمہ: سب سے پہلے اللہ تعالیٰ کی حمد وثنا کہ اُسی ذات پاک نے تمام جہانوں کی تخلیق کے لئے عشق کو بنیاد بنایا۔ حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ کو اپنا معشوق قرار دیا اور پھر خود ہی اُن سے عشق کا اظہار کر کے بتا دیا کہ عشق ایسا ہوتا ہے۔ اس عشق کی بدولت پیر فقیر کے مقام و مرتبے کا اندازہ کیا جا سکتا ہے اور یہی عشق بیماری (غمنا کی) میں سکون کا باعث بنتا ہے۔ وہ نیک سیرت لوگ جنہوں نے مذہب (عشق) کو قبول کیا، ان کے دلوں میں اللہ تعالیٰ نے راحت وسکون کے باغ کھلا دیے ہیں۔

مترجم: ڈاکٹر احسان اللہ طاہر، ہیر وارث شاہ منتخب کلام مع اُردو ترجمہ، اسلام آباد، نیشنل بُک فاؤنڈیشن، 2015ء، اشاعت دوم، ص 22

❖❖❖

حمد باری تعالیٰ

سید ہاشم شاہ تھرپالوی

حکمت اوس خداوند والی مالک مِلک مُلک دا
لاکھ کروڑ کرن چترائیاں کوئی پچھان نہ سکدا
قدرت نال ر ہے سرگرداں دائم چرخ فلک دا
ہاشمؔ خوب ہوئی گلکاری فرش فنا خلق دا
حکمت نال حکیم ازل دے نقش نگار بنایا
ہر ارواح اسیر عشق دی قید جسم وچ پایا
جو مخلوق نے باہر اس تھیں ارض سما وچ آیا
ہاشمؔ جوش بخار عشق دے ہر اک شان وٹایا

ترجمہ: یہ کارخانۂ قدرت اس خدائے ذوالجلال کی قدرتوں اور حکمتوں کا مظہر ہے جو انس وملائک کا خالق ومالک ہے۔ روزِ ازل سے لاکھوں کروڑوں اربابِ بصیرت اپنی فہم و دانش سے اس کی حکمتوں کے اسرار ہائے سربستہ کو کھولنے کی ناتمام سعی میں مگن ہیں؟ لیکن اس کی حکمتوں کو کوئی کہاں تک پا سکتا ہے۔ اس کی قدرت کاملہ کے طفیل ہی یہ دمکنے والے ستارے اپنی منزل کی طرف رواں ہیں۔ ہاشمؔ یہ اس کی صنائی کا حسنِ تمام ہے کہ اس نے فنا ہو جانے والی زمین کو کس قدر خوبصورتی سے تخلیق کیا ہے اور جا بجا اپنی گلکاری کے جوہر دکھلائے ہیں۔

حکیمِ ازل ذاتِ باری تعالیٰ نے اپنی حکمتِ بالغہ سے اس کائناتِ ارضی وسماوی میں

ایسی نقش گری کی ہے کہ بدن کے بندی خانے میں قید ہر روحِ ''اسیرِ محبت'' ہوگئی ہے۔ زمین و آسمان کی سبھی ذی روح تخلیقات و مخلوقات جو کہ اس ذات پاک کے قبضہ قدرت میں ہیں، ہاشم ان سبھی میں ''جوشِ عشق'' ہر جا اپنی انوکھی اور منفرد شان سے یوں جلوہ آراء ہے کہ ہر کوئی ایک دوسرے سے منفرد اپنی چھب دکھلا رہا ہے۔

ڈاکٹر انوار الحق اعجاز، سسی پنوں مع اردو ترجمہ، لاہور، بک ہوم، 2007، ص26-27

نعتِ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

سید فضل شاہ نواں کوٹی

دوجی نعت آکھاں نبی پاک تائیں، جیندی شان قرآن نزول ہویا
اَحد نال ہویا اک ذات احمدؐ، جس رات وصال وصول ہویا
نبیؐ او ادنیٰ کولوں ہو اَقرب، وچہ خاص جناب قبول ہویا
فضلؔ شاہ پرواہ کی اُتیاں نوں، جنہاں پُشت پناہ رسولؐ ہویا

اللہ تعالیٰ کے بعد نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم صاحبِ لولاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی تعریف وتوصیف کرتا ہوں۔ ان کی شان قرآنِ حکیم میں بیان کی گئی ہے اور ان پر قرآنِ حکیم کو نازل کیا گیا۔ معراج کی رات اللہ تعالیٰ (اَحد) اور رسولِ پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی ملاقات ہوئی۔ اللہ تبارک وتعالیٰ نے آپ کو ادنیٰ سے بھی بہت قریب آجانے کا حکم فرمایا۔ قربتِ خاص میں قبول کیا۔ اے فضل شاہ! اس قوم کے لوگوں کو کسی کی کیا پرواہ ہے، جن کا ہادی اور مددگار حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خود ہوں۔

ترجمہ: حمید اللہ شاہ ہاشمی، سوہنی مہینوال سید فضل شاہ، لاہور، مکتبہ دانیال، س ن، ص 63-62

❖❖❖

صفت اصحاب کبار: پیر سید وارث شاہ

چار یارِ رسولؐ دے چار گوہر سبھا اِک تھیں اِک چڑھندڑے نیں
ابوبکرؓ تے عمرؓ، عثمانؓ، علیؓ آپو اپنے گُنیں سوہندڑے نیں
جنہاں صدق یقین تحقیق کیتا، راہ رب دے سیس وکندڑے نیں
ذوق چھڈ کے جنہاں نیں زُہد کیتا، واہ واہ اوہ رب دے بندڑے نیں

ترجمہ اُردو نظم میں: چار یار کی تعریف میں!

ہیں چار نبیؐ کے یار گہُر اور ایک سے ایک سوائے ہیں
ابوبکرؓ و عمرؓ، عثمانؓ و علیؓ اپنے ہی گُوں سج پائے ہیں
جو صدق یقین تحقیق کریں کب مرنے سے گھبرائے ہیں
جو ذوق جھٹک کر زُہد کریں وہ خوب خدا کو بھائے ہیں

مترجم: اسیر عابد، اُردو ترجمہ ہیر وارث شاہ، لاہور، پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگوا ئج ،آرٹ اینڈ کلچر، 2008ء، ص 24-25

نعت نبیؐ سوہنے دی

عاشق علی فیصل

عاشق علی فیصل دی تقدیر بنی واہ واہ
اُس نعت نبی آکھی تحریر بنی واہ واہ
پتا چلیا مدینے توں آیا سی بلاوا جد
اک سفنے سہانے دی تعبیر بنی واہ واہ
صفا مروہ اُحد ویکھو، رب سوہنے بنائی اے
اِک نُور دے دائرے دی زنجیر بنی واہ واہ
جہڑی غارِ حرا توں تُری غارِ ثور تیک اپڑی
جگ نورو نور ہویا تنویر بنی واہ واہ
تک نور محمدی دی تخلیق بڑی سوہنی
خود آپ خدا آکھے تصویر بنی واہ واہ
رب رُتبے عطا کیتے واہ بنتِ حلیمہ دے
شیما نبی سوہنے دی ہمشیر بنی واہ واہ
کدے میم تے حا آکھاں کدے میم تے دال آکھاں
اِنج اسم محمد ﷺ دی تاثیر بنی واہ واہ
صدقہ اے درداں دا، صدقہ اے سلاماں دا
جنّاں وچ تہاڈے لئی جاگیر بنی واہ واہ
عاشقؔ علی فیصل جی رب سوہنے کرم کیتا
میں نعت نویں آکھی تدبیر بنی واہ واہ

❖❖❖

سلام

عامر رفیق عامر

کیہ کیہ ہویا کربل وچ
تاں میں رویا کربل وچ
جیہڑا مارن آیا سی
آپے مویا کربل وچ
محشر تیکر بھُلناں نئیں
جو کجھ ہویا کربل وچ
ویکھ نواسا سوہنے دا
آن کھلویا کربل وچ
پاک نبیؐ جو دِتا سی
اُمت کھویا کربل وچ
عامرؔ تپدے ہنجواں دا
ہار پرویا کربل وچ

❖❖❖

ایڈی پس دی کنگ دا پنجابی ترجمہ شہزادہ ایڈی پس

ڈاکٹر اکبر علی غازی

شہزادہ ایڈی پس یعنی ''ایڈی پس ریکس'' جنہوں ''ایڈی پس دی کنگ'' وی آکھیا جاندا اے ادب دی دنیا دا اک مشہور ڈرامہ اے۔ ایہہ ڈرامہ یورپ دے مشہور ڈرامہ نگار سوفوکلیز دا اک ودھیا ادب پارہ اے۔ جنہوں 430 قبل مسیح وچ لکھیا گیا۔ ایہنوں ارسطو نے وی سلاہیا اے۔ ایہدے وچ اک ریاست دے دو بادشاہواں دی کہانی اے۔ اک پیو اے تے دوجا پتر اے۔ پیو داناں سوفیلس اے جہدا کردار بہتی اُچیتا نہیں رکھدا پر ایڈی پس مرکزی کردار اے تے ساری کہانی ایہدے دوالے ای گھم دی اے۔ ایہدی ادبی مہانتا ویکھ کے ایہنوں کئی زباناں وچ ترجمایا گیا اے۔ ڈاکٹر افتخار سلہری ہوراں نے وی ایہدی مہانتا ویکھ کے ایہنوں پنجابی وچ ترجما کے پنجابی ادب دا کلاوا موکلا کیتا اے۔

ڈاکٹر صاحب موصوف نے ایس ادب پارے نوں پنجابی ترجمے واسطے چُنیا تے ایہدا ناں ''شہزادہ ایڈی پس'' رکھیا۔ یورپی ادب دے مشہور ڈرامہ سوفوکلیز دے لکھے ایس ڈرامے دے پنجابی ترجمے نوں مقصود پبلشرز اردو بازار لاہور نے 2023ء وچ چھاپیا تے ونڈیا سی۔ ایس مجلد ترجمے دے 84 صفحے نیں۔ ایہدا سرورق عدنان سعید نے بنایا اے تے کمپوزنگ مسز شگفتہ افتخار سلہری نے کیتی اے۔ ڈاکٹر سلہری جی سی یونیورسٹی لاہور دے شعبہ پنجابی وچ اسسٹنٹ پروفیسر نیں۔ ایہہ ترجمہ اوہناں دی پنجابی ادب دی سیوہ دا اک چنگا نمونہ اے۔

ایہ ڈرامہ مڈھ/ آغاز توں وکھ پنج منظراں تے کجھ گیتاں اُتے مشتمل اے۔ مُڈھ وچ ای ڈرامے دا آخری منظر پیش کر دتا گیا اے جہدے وچ علاقے وچ پھیلی وبا، قحط تے بے برکتی وکھائی گئی اے پئی ماواں دے صحت مند بال جمنے وی بند ہو گئے نیں۔ ایسے منظر وچ

پچھلے بادشاہ دے قاتل دی تلاش شروع ہندی اے تے مُکدی وی اے۔ ایہدے وچ ای ''سنگت دا مڈھلا گیت'' وی پیش کردتا گیا اے۔ ایس ڈرامے دا خلاصہ کجھ انج اے:

ریاست تھبیس دے بادشاہ دے گھر بچہ پیدا ہون والا سی۔ نجومیاں کولوں بچے بارے پُچھیا گیا تے اوہناں دسیا پئی ایہہ بچہ وڈا ہو کے اپنے پیونوں قتل کرے گا تے اپنی (سکی) ماں نال ویاہ کرے گا۔ اوہدی اولاد نال اوہدے دو رشتے ہوں گے۔ اوہ صرف اوہناں دا بھرا ای نہیں پیودی ہووے گا۔ بادشاہ تے اوہدی ملکہ نوں ایس پیشین گوئی تے بڑا یقین سی۔ اوہنے بادشاہ دی مرضی نال جمدیاں سارا اپنے بچے نوں اک نوکر دے حوالے کردتا تے حکم دتا پئی جنگل وچ لے جا کے ایہنوں مار کے دَب دیو۔ جنگل وچ لے جا کے بال نوں مارن لگیاں بچے تے ترس آ گیا تے اوہنے اوہ بچہ دوجے دیس دے اک آجڑی دے حوالے کردتا تاں جے مڑ کے اوہ اوس ریاست وچ واپس نہ پرت سکے تے اوہدا بھیت نہ کھُل سکے۔ اوس آجڑی نے اوس بچے نوں اَگوں اک دوجے بادشاہ دے سفیر نوں دے دتا۔ اوہدے کولوں اوہ بچہ اوہدے بادشاہ کول پہنچ گیا۔ بادشاہ نے اوس بچے نوں اپنا پُتر بنا کے پالیا۔ اوس بادشاہ نے جدوں بچے دا مستقبل نجومیاں کولوں پُچھیا تے اوہناں نیں وی اوہ ای پیشن گوئی کیتی۔ اوہ بچہ وڈا ہویا تے اوہنوں اوس پیشن گوئی دا پتہ لگ گیا۔ ایس ڈر توں کہ اوہ کتے اپنے پیونوں قتل تے ماں نال نکاح دا گناہ نہ کر بیٹھے، گھروں نس گیا۔ ٹردا ٹردا دوجی بادشاہی وچ اپڑیا تے اگے اک چوک آ گیا جتھوں کئی راہ نکل دے سن۔ اوتھے اوہنوں پنج بندے ملے جنہاں ایڈی پس نوں لُٹن والا سمجھ کے مارن دی کوشش کیتی۔ ایڈی پس نے مقابلہ کیتا۔ اوہناں وچوں چار بندے مر گئے جدوں کہ اک بچ کے نس گیا۔

ایڈیپس اوتھوں ٹردا ٹردا اوس ریاست دی راجدھانی تھبیس وچ پہنچ گیا۔ اوتھے اوہنوں پتہ لگا پئی علاقے وچ کوئی بلا اے جیہڑی علاقے تے حملہ کردی اے۔ اہل علاقہ کوئی قربانی پیش کر دے نیں تے اوہ ہور نقصان کرن توں بغیر واپس پرت جاندی اے۔ ایڈی پس نے حملہ کر کے اوس بلا نوں مار دتا۔ ایس بہادری دی وجہ توں علاقے دی عوام نے ایڈی

پس نوں اپنا بادشاہ بنا دتا کیوں جے پہلے بادشاہ دے قتل ہو جان توں بعد اَجے تک نواں بادشاہ نئیں سی چنا گیا۔ بادشاہ بنان توں بعد رسم مطابق ملکہ نال اوہدا ویاہ وی ہو گیا۔ کئی سال کم انج ای چلدا رہیا۔ ایڈی پس دے چار بال وی ہو گئے سن۔ دو منڈے تے دو دھیاں۔

اچانک تھیبس (Thebes) تے اک وڈی مصیبت آ گئی۔ علاقے وچ نہ فصلاں اُگ رہیاں سن نہ تے نہ ای نسل ودھ رہی سی، ہر پاسے موت تے طاعون دا راج سی۔ ایڈی پس، جیہڑا اوتھوں دا بادشاہ سی، اوہنے ایس مسئلے دا حل پتہ کرن لئی اپنے سالے کری اون (Creon) نوں اپالو دیوتا کول اوہدی پناہ گاہ وچ گھلیا۔ جنہے واپس آ کے ایہ حل دسیا پئی دیوتا نے آکھیا اے پئی جنہے ایتھوں دے پہلے بادشاہ لائیس نوں قتل کیتا سی اوہنوں دیس نکالا دتا جائے، تاں ایس وبا توں بچیا جا سکدا اے۔ بادشاہ ایڈی پس قاتل نوں لبھن تے فیر قتل کرن یا دیس وچوں کڈھن دا پکا ارادہ کر لیندا اے۔ پر ویلا بہتا گذر جان دی وجہ توں قاتل دا پتہ لگنا مشکل ہو جاندا اے۔ ایس تلاش وچ مدد لین لئی اوہ اک انّ نجومی ٹیری آس نوں بلاندا اے جیہڑا دَسدا اے پئی اوہ گنہگار توں ای ایں جنہے پچھلے بادشاہ نوں قتل کیتا اے۔ آخیر ایڈی پس نوں پتہ لگ جاندا اے پئی تناں رستیاں والی جگہ تے اوہنے لڑائی وچ جنہوں ماریا سی اوہ تھیبس دا بادشاہ سی جیہڑا اپنے کجھ محافظاں نال کتے جا رہیا سی۔ بعد وچ مزید پھرولا پھرولی کیتی تے اوہنوں پتہ لگ گیا پئی اوہ اوہدا اپنا پیو سی تے اوہنے اپنے پیو نوں قتل کر کے اپنی ماں نال ویاہ کر لیا اے جہدے وچوں اوہدے چار بال وی ہو گئے نیں۔ شرمندگی تے پچھتاوے دی وجہ توں اوہ اپنیاں اَکھاں پھڑ کر کے اپنے آپ نوں اَنھا کر لیندا اے جدوں کہ اوہدی ماں تے ملکہ جوکاسٹا پھاہ لے کے مر جاندی اے۔ ایڈی پس اپنی سزا تے جلاوطنی اُتے ضد کر کے عمل کروا ندا اے تے ملک وچوں نکل جاندا اے پر جان توں پہلاں اپنے سالے تے نویں بادشاہ کری اون نوں اپنیاں دو دھیاں دا خیال رکھن دا ترلا ضرور مار دا اے۔

ایس ڈرامے دے سٹے دی گل کریے تے پتہ لگدا اے پئی جو مرضی کر لئو تقدیر دا لکھیا ہو کے رہندا اے، تقدیر کولوں کوئی نئیں نس سکدا۔

❖ ❖ ❖

کالی داس دے ڈرامے ''شکُنتلا'' دا ترجمہ

کالی داس دا مشہور سنسکرت ڈرامہ ''شکُنتلا'' قدیم ہندوستانی ادب دی سبھ توں اہم تے مقبول تخلیقاں وچوں اک اے۔ ایہہ ڈرامہ محبت، وفاداری، جدائی، یادداشت تے تقدیر دے موضوعات اُتے مبنی اے۔ اس دی کہانی راجا دُشینت تے شکنتلا دی محبت دے گرد گھُمدی اے، جیہڑی کئی آزمائشاں چوں لنگھ کے آخرکار کامیاب ہوجاندی اے۔ کالی داس نے ایس ڈرامے وچ انسانی جذبیاں، فطرت دے سُہپن تے روحانی قدراں نوں بڑے سوہنے ڈھنگ نال وچ پیش کیتا اے۔ ایس وجہ توں ''شکُنتلا'' نوں نہ صرف ہندوستانی ادب بلکہ عالمی ادب دے شاہکار ڈرامیاں وچ شمار کیتا جاندا اے۔

عالمی ادب دے ایس شاہکار ڈرامے دا پنجابی ترجمہ ڈاکٹر افتخار احمد سلہری ہوراں نے کیتا اے جیہڑے گورنمنٹ کالج یونیورسٹی لاہور دے شعبہ پنجابی وچ اسسٹنٹ پروفیسر نیں تے پنجابی ادب دی سیوہ وچ رُجھے ہوئے نیں۔ ایہہ اوہناں دا دوجا ترجمہ اے جیہڑا انگریزی ترجمے توں پنجابی وچ کیتا گیا اے۔ بنیادی طور تے کالی داسا یا کالی دے ڈرامیاں نوں ولیم جونز نے انگریزی وچ پیش کیتا سی۔ اوہناں کالی داس دے ڈرامیاں نوں "TRANSLATED FROM "WORKS OF KALIDASA ORIGINAL SANSKRIT INTO ENGLISH" دے ناں نال کیتا س۔ ایس کتاب وچ کالی داس دے چھ ڈرامے شامل سن جنہاں نوں سنسکرتی ادب وچ چنگا وادھا قرار دتا گیا سی۔ ایس کتاب وچ پہلا ڈرامہ شکُنتلا ای اے۔ ڈاکٹر افتخار سلہری ہوراں ایس متن توں ترجمہ کیتا اے اُنج کہانی ت تے کرداراں نوں کافی حد تک اصل دے نیڑے رکھن دی کوشش کیتی اے۔ ڈاکٹر افتخار سلہری ہوراں دا ایہہ ترجمہ 2025ء وچ لاہوروں شائع ہویا جنہوں پنجابی ادب وچ اک چنگا وادھا قرار دتا جا رہیا اے۔ ایس ترجمے نوں پلاک

ولوں پہلا انعام وی مل چکیا اے۔

کاس داس دا ڈرامہ شکُنتلا ایسے ناں ناں ڈاکٹر افتکار سلہری ہوراں ترجمہ کیتا تے مقصود احمد پبلشرز ولوں شائع کروایا۔ ایس کتاب دے 151 صفحے نیں تے ایہدے وچ ڈاکٹر کرامت مغل ہوراں دا لکھیا دیباچہ شامل اے۔ ایہہ اک معیاری ترجمہ اے جہدے وچ مفہوم نوں بڑے بھرویں ڈھنگ نال بیانیا گیا اے۔ تقریبا سارے کردار اپنی اپنی تھاں تے موجود نیں تے بنیادی سوچ وی اوسے رنگ وچ ترجمائی گئی اے۔ آو ویکھنے آں پئی ترجمے راہیں ایس ڈرامے دی کہانی دا خلاصہ کنج بن دا اے۔

شکُنتلا دا خلاصہ

کہانی دا آغاز اوس سین توں ہُندا اے جدوں ہستناپور دا راجا دُشمنت جنہوں کجھ ترجمہ کاراں نے دُشینت وی لکھیا اے۔ اوہ شکار کردیاں جنگل وچ داخل ہُندا اے۔ شکار دے دوران اوہ اک ہرن دا پیچھا کردا کردا رشی کنو دے آشرم تک پہنچ جاندا اے۔ آشرم دا ماحول بڑا پُرسکون، ہرا بھرا تے روحانی کیفیت نال بھریا ہُندا اے۔ اوتھے راجے دی ملاقات شکنتلا نال ہُندی اے۔ شکنتلا اک سوہنی، پاکیزہ کردار تے نرم دل والی کُڑی ہُندی اے۔ اوہ دراصل عظیم رشی وشوامتر تے آسمانی حسینہ مینکا دی دھی ہُندی اے، پر اوہدے جنم توں بعد رشی کنو نے اس دی پرورش کیتی ہُندی اے۔ شکنتلا دی خوبصورتی، سادگی تے شائستگی راجا دُشمنت نوں بہت متاثر کردی اے تے اوہ اوہدے عشق وچ گرفتار ہو جاندا اے۔

شکنتلا وی راجا دُشمنت دی شرافت، بہادری تے خوش اخلاقی توں متاثر ہُندی اے۔ ہولی ہولی دونواں دلاں وچ محبت پیدا ہو جاندی اے۔ کچھ عرصہ اکٹھے گزارن توں بعد اوہ گندھرو ویاہ کرلیندے نیں۔ ایہہ اجیہا ویاہ ہُندا اے جہدے وچ دوہاں دی باہمی رضا مندی شامل ہُندی اے تے کسے رسم، تقریب تے گواہواں دی ضرورت نہیں ہُندی۔ شادی توں بعد راجا واپس اپنے دارالحکومت جان لئی تیار ہو جاندا اے۔ روانگی توں پہلاں اوہ شکنتلا نوں اک انگوٹھی دیندا اے جیہڑی محبت، اعتماد تے شناخت دی نشانی ہُندی اے۔ راجا وعدہ

کردا اے کہ اوہ جلدی شکنتلا نوں اپنے محل وچ بلاوے گا تے اوہنوں اپنی ملکہ دا مقام دیوے گا۔

راجا دے ٹرجان توں بعد شکنتلا ہر ویلے اوہدے خیالاں وچ گواچی رہن لگ پیندی اے۔ اوہدے دل وچ اپنے خصم دی یاد تے ملاقات دی خواہش ہر وقت موجود رہندی اے۔ اک دن اک سخت مزاج رَشی ''درواسا'' آشرم وچ آندا اے۔ شکنتلا اپنے محبوب دیاں سوچاں وچ اینی کھُبی ہُندی اے کہ اوہ رَشی درواسا دی آمد دا خیال نہیں رکھ پاندی۔ رشی درواسا ایس بے توجہی نوں اپنی توہین سمجھدا اے تے غصے وچ شکنتلا نوں بددعا دے دیندا اے کہ ''جیہڑے بندے دے خیالاں وچ اوہ گم اے، اوہ اس نوں مکمل طور اُتے بھل جاوے''۔ جدوں آشرم دیاں سہیلیاں نوں رَشی دی بددعا دا پتہ لگا تے اوہ بڑا پریشان ہوئیاں۔ اوہ رَشی توں معافی منگدیاں نیں، جدوں اوہ معافی دین تے راضی نئیں ہندا تے اوہ بددعا نوں کجھ نرم کرن دا ترلا ماردیاں نیں۔ اینی گل اوہ من لیندا اے تے کہندا اے: اوس بھلے ہوئے سامنے جدوں کوئی شناختی نشانی آ جائے گی تاں اوہدی بھلی ہوئی یاد واپس آ جائے گی''۔

کجھ دیر بعد جدوں رَشی کنونوں شکنتلا دی شادی دا علم ہُندا اے تاں اوہ فیصلہ کردا اے کہ شکنتلا نوں اپنے سوہرے گھر بھیج دِتا جائے۔ ایسے دوران شکنتلا حاملہ وی ہو چکی ہُندی اے۔ اوہ اپنے شوہر نال ملن دیاں اُمیداں تے خوشیاں دل وچ لئے کے محل دی طرف روانہ ہو جاندی اے۔ رستے وچ اک دریا دے کنڈے اوہ پانی وچ ہاتھ دھوندی اے، تے اوہدی اُنگلی وچوں راجا دی دِتّی ہوئی انگوٹھی تِلک کے دریا وچ ڈِگ پَیندی اے۔ شکنتلا نوں اس نقصان دا احساس نہیں ہُندا تے اوہ اپنا سفر جاری رکھدی اے۔

جدوں شکنتلا محل پہنچ کے راجا دُشمنت دے سامنے اپنی شادی دا ذکر کردی اے تاں بددعا دے اَثر کارن راجا اوہنوں پہچان نہیں سکدا۔ اوہ شکنتلا دیاں گلاں نوں قبول کرن توں انکار کر دیندا اے۔ شکنتلا انگوٹھی وی پیش نہیں کر سکدی کیوں جے اوہ پہلے ہی گم ہو چکی ہُندی

اے۔ دربار دے لوگ وی شکنتلا دی حمایت نہیں کردے۔ ایہہ لمحہ شکنتلا دی زندگی دا سبھ توں وڈا صدمہ ثابت ہُندا اے۔ اوہ نہ صرف اپنے شوہر دی محبت توں محروم ہو جاندی اے سگوں اپنی عزت تے شناخت وی خطرے وچ محسوس ہون لگ پیندی اے۔ راجا دا رویہ اوہدے دل نوں شدید دکھ پہنچاندا اے۔

ایس مشکل صورتحال وچ شکنتلا دنیا توں الگ اک مقدس مقام اُتے جا ڈیرہ لاندی اے تے اک سوہنے جیہے پُتر نوں جنم دیندی اے جس داناں بھرت رکھیا جاندا اے۔ بھرت بچپن توں ہی غیر معمولی بہادری، قوت تے خود اعتمادی دا مظاہرہ کردا اے۔ اوہ جنگلی جانوراں نال بے خوف ہو کے کھیڈدا اے تے اپنی غیر معمولی صلاحیتاں دی وجہ توں سبھ نوں حیران کر دیندا اے۔ شکنتلا اپنے پُتر دی پرورش نہایت محبت تے محنت نال کردی اے، حالانکہ اوہدے دل وچ اپنے شوہر دی جدائی دا دکھ ہر ویلے موجود رہندا اے۔

اودھر تقدیر اک نواں موڑ لیندی اے۔ اک مچھیرا دریا وچوں اک مچھی پھڑدا اے۔ جدوں اوہ مچھی دا پیٹ چاک کردا اے تاں اوہدے وچوں اوہی انگوٹھی نکل آندی اے جیہڑی شکنتلا دے ہتھوں لہہ کے گواچی سی۔ مچھیرا اوہ انگوٹھی دربار وچ لے کے جاندا اے۔ جیویں ہی راجا دُشمنت اوس انگوٹھی نوں ویکھدا اے، اوہدیاں ساریاں بھلیاں ہوئیاں یاداں واپس آ جاندیاں نیں۔ اوہنوں اوسے ویلے یاد آ جاندا اے کہ شکنتلا اوہدے نال ویاہی ہوئی اے تے اوہدی محبوبہ اے۔ اوس موقع اُتے راجا نوں اپنی غلطی دا شدید احساس ہُندا اے تے اوہ بڑا پچھتاندا اے۔

راجا شکنتلا نوں لبھن لئی دن رات اک کر دیندا اے۔ اوہ ہر وقت اوہدے بارے ای سوچدا رہندا اے تے اپنی بھُل اُتے افسوس کردا رہندا اے۔ آخر کار بادشاہ اوس مقدس آشرم وچ پہنچدا اے جتھے اوہ اک دلیر بچے نوں شیر دے بچے نال کھیڈدیاں ویکھدا اے۔ راجا اوس بچے دی جرات تے دلیری توں متاثر ہُندا اے۔ بعد وچ اوہنوں پتہ چلدا اے پئی اوہ ''بھرت'' اے تے دراصل اوہدے اپنے خون دا وارث اے۔ ایہہ جان کے راجا جذباتی

ہوجاندااے۔

آخرکار راجا دی ملاقات شکنتلا نال ہو جاندی اے۔ مڈھ وچ شکنتلا راجا توں ناراض تے دکھی ہُندی اے کیوں جے اوہنوں اوہدے انکار دی وجہ توں واہواڈکھ جھلنے پئے سن تے بڑے ماڑے حالات ویکھنے پئے سن۔ پر جدوں ساری حقیقت اوہدے سامنے آندی اے تے پتہ چلدی اے پئی ایہہ سارا کجھ اوس رَشی دی بددعا دی وجہ توں ہویا سی تے شکنتلا راجا دی مجبوری نوں سمجھ لیندی اے۔ راجا وی اپنی بھُل دی معافی منگدا اے تے شکنتلا نوں یقین دواندا اے کہ اوہدے دل وچ اوہدی محبت ہمیشہ قائم رہی اے تے ہمیشہ قائم رہوے گی۔ آخرکار شکنتلا راجا نوں معاف کر دیندی اے تے دونویں دوبارہ اکٹھے ہوجاندے نیں۔ بھرت وی اپنے ماں پیو نال خوشی خوشی رہن لگ پیندا اے۔

ڈرامے دے اختتام اُتے محبت، وفاداری تے صبر دی فتح ہُندی اے۔ کالی داس نے ایس کہانی دے ذریعے ایہہ پیغام دِتا اے کہ سچی محبت وقتی مشکلاں، غلط فہمیاں تے آزمائشاں دے باوجود آخرکار کامیاب ہو جاندی اے۔ شکنتلا دا کردار پاکیزگی، برداشت تے وفاداری دی علامت اے، جدوں کہ دُشمنت دا کردار انسانی کمزوری، پچھتاوے تے معافی تلافی دی نمائندگی کردا اے۔ انج ''شکُنتلا'' اک اجیہی لازوال تخلیق بن جاندی اے جیہڑی اج وی ادب دے طالب علماں تے پڑھن والیاں نوں اِکو جیہا متاثر کردی اے۔

❖❖❖

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کی ترجمہ شناسی

ڈاکٹر اسد رؤف

تعارف ڈاکٹر احسان اللہ طاہر

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر گوجرانوالہ کے ایک گاؤں ترگڑی کے رہنے والے ہیں۔ وہ ۱۲ ستمبر ۱۹۷۰ء کو اسی گاؤں میں نور محمد کے گھر میں پیدا ہوئے۔ گورنمنٹ ہائی اسکول اروپ سے میٹرک کیا۔ تعلیم مکمل کرنے کے بعد درس و تدریس سے وابستہ ہو گئے۔ آج کل گورنمنٹ کالج سیٹلائیٹ ٹاؤن گوجرانوالہ میں پنجابی کے اسسٹنٹ پروفیسر کی حیثیت سے اپنے فرائض انجام دے رہے ہیں۔ انھوں نے پنجابی زبان و ادب میں ایم فل اور پی۔ ایچ۔ ڈی کی ڈگریاں علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی اسلام آباد سے حاصل کیں۔ علمی و ادبی خدمات کے طور پر مسعود کھدر پوش ایوارڈ لاہور، عبدالطیف عارف ایوارڈ گجرات، نعتیہ ایوارڈ اٹک اور اس کے علاوہ متعدد ایوارڈ مختلف علمی و ادبی تنظیموں کی طرف سے آپ کی خدمات کے صلے میں دیئے گئے ہیں۔ شاعری میں معروف شاعر محمد اقبال نجمی کی شاگردی اختیار کی۔ پنجابی زبان و ادب میں شاعری اور تحقیقی و تنقیدی حوالے سے نمایاں مقام رکھتے ہیں۔ آپ کی تخلیقات، جو میگزین "عضبِ علم" گورنمنٹ ڈگری کالج فار بوائز راہوالی سے شائع ہوا، کے مطابق یوں ہیں:۔

۱۔ شہباز ملک فن تے شخصیت (اشتراک)، گوجرانوالہ: پنجابی ادبی مرکز، ۱۹۹۵ء

۲۔ کنکاں نسر پیاں، گوجرانوالہ: فروغِ ادب، ۱۹۹۷ء

۳۔ اول حمد ثنا الٰہی، گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۱۹۹۹ء

۴۔ نویاں لوک واراں، لاہور: ادارہ پنجابی زبان تے ثقافت، ۱۹۹۹ء

۵۔ سی حرفی امر (مرتب) گوجرانوالہ: وارث پریت پروار، ۱۹۹۹ء

۶۔ پنجابی غزل دے نوں رتن، لاہور: ادارہ پنجابی زبان تے ثقافت، ۱۹۹۹ء

۷۔لہو دا پینڈا، گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۰۰ء

۸۔میں ناہیں سب توں، گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۰۰ء

۹۔تیرے وصف نوں وصل دی تانگھ رہندی، گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۰۰ء

۱۰۔وارث لیکھ، گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۰۰ء

۱۱۔دھرتی نوں پھل لگ گئے، گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۰۰ء

۱۲۔دلبر اپنے دی گل کریئے، گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۰۰ء

۱۳۔جو کوئی جس دا عاشق ہووے، گوجرانوالہ: عباسی پبلی کیشنز، ۲۰۰۲ء

۱۴۔سائیں میر یا تیری جگنی، گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۰۲ء

۱۵۔بولے بولیاں جو وارث شاہ میرا، گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۰۵ء

۱۶۔کلام ہاشم شاہ، (اشتراک)، لاہور: عزیز بک ڈپو، ۲۰۰۵ء

۱۷۔ہیر وارث شاہ مع ترجمہ، لاہور: عزیز بک ڈپو، ۲۰۰۵ء

۱۸۔جائزے، لاہور: پاکستان، پنجابی فکری سانجھ، ۲۰۱۰ء

۱۹۔چانن دا ونجارا، گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۱۱ء

۲۰۔منتخب کلام وارث شاہ مع ترجمہ، اسلام آباد: نیشنل بک فاونڈیشن، ۲۰۱۴ء

۲۱۔خوشبوئے حمد، (اُردو حمدیہ تنقیدی مضامین) گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۲۰ء

۲۲۔کافیاں شاہ حسین اُردو ترجمہ، گوجرانوالہ: فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۱۷ء

۲۳۔مولانا حافظ محمد عبدالمجید ہوراں دا ان چھپیا حمدیہ کلام، تحقیق و ترتیب، لاہور، ادارہ پنجابی لکھاریاں، ۲۰۲۱ء

۲۴۔قدر شناس سخن دے (مرتب) بہ اشتراک، گوجرانوالہ، فروغِ ادب اکادمی، ۲۰۲۲ء

۲۵۔عارف جاوید نقشبندی کی منقبت شناسی، گوجرانوالہ، کتاب آشنا پبلشرز، ۲۰۲۳ء

۲۶۔کتاب نامہ دا منظوم پنجابی ترجمہ، گوجرانوالہ، وارث پریت پروار، ۲۰۲۵ء

سندی مقالات

ا۔ پاکستانی زبانوں کے لوک گیتوں میں مشترک عناصر، اسلام آباد، AIOU، مقالہ برائے ایم فل، ۲۰۰۹، صفحات ۴۷۵

۲۔ ہاشم شاہ تے سسی پنوں دے دوجے لکھیار، اسلام آباد، AIOU، مقالہ برائے پی ایچ ڈی، ۲۰۱۵، صفحات: ۴۷۵

اردو پنجابی کے سہ ماہی رسالے "دلچسپ" اور "آئینہ تمثال" کے اعزازی مدیر اعلیٰ ہیں۔ سہ ماہی مفیض کے ایڈیٹر ہیں۔ اس کے علاوہ کئی رسائل و جرائد کی مجلس مشاورت میں شامل ہیں۔ ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کچھ پنجابی رسائل و جراید کے اہم نمائندگان میں بھی شامل ہیں۔ "وارث پریت پروار" کے نام سے ایک ادبی تنظیم چلا رہے ہیں جس کے زیر سایہ موصوف نے وارث شاہ کے حوالے سے کئی سیمینار منعقد کروائے ہیں۔ اس کے علاوہ پنجابی کلاسیکی شعرا کے بارے میں کئی یادگار مشاعرے کروا چکے ہیں۔ گوجرانوالہ میں فروغ نعت کے حوالے سے بھی آپ کی خدمات قابل ذکر ہیں۔ اٹک سے شائع ہونے والے "فروغ نعت" سہ ماہی کے تین شمارے مہمان مدیر کے طور پر گوجرانوالہ ریجن کے حوالے سے شائع کر چکے ہیں۔ اس قابل قدر کام کی وجہ سے حافظ آباد کی معروف تنظیم "نعتیہ" نے آپ کو نعتیہ ایوارڈ ۲۰۱۶ء سے بھی نوازا۔ پنجابی زبان و ادب کے فروغ کے لیے دن رات کوشاں اس ادبی شخصیت نے پنجابی ادب میں اپنی الگ پہچان بنائی ہے۔

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کی ترجمہ شناسی

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر نے اب تک چھ تراجم کا فنی و فکری جائزہ لیا ہے اور اپنی بہترین ترجمہ شناسی کا ثبوت دیا ہے۔ ان تراجم میں سے چار معروف ماہر تعلیم محترمہ ثروت سہیل صاحبہ کے ہیں۔ جن کے نام یہ ہیں:

ا۔ Waiting for Godot کا پنجابی ترجمہ "مسیحادی اڈیک"

۲۔ Faustes.Dr کا پنجابی ترجمہ "موم دے پتر"

۳۔ AshesEarth کا پنجابی ترجمہ "سڑ گئی دھرتی"

۴۔ "سیتا زینب" (سندھی ناول) کا پنجابی ترجمہ "سیتا زینب"

ایک محمد حسین اقبال القادری کے قصیدہ "فی مدح مولا علی" کا پنجابی ترجمہ ہے جو معروف شاعر و ادیب جناب صاحبزادہ محمد لطیف ساجد چشتی نے کیا ہے۔ اسی طرح ایک اور اردو ترجمے پر ڈاکٹر احسان اللہ طاہر نے بڑا وقیع تبصرہ کیا ہے۔ یہ ترجمہ بابا گرونانک کی کتاب "جپ جی صاحب" کا ہے جس کی مترجم ڈاکٹر روبینہ شبنم ہیں۔ یہ تمام تراجم اپنی ہمہ جہتی کے باعث اس اہمیت کے حامل تھے کہ ان کا فکری وفنی جائزہ لیا جائے۔ اب ہم ان تمام تراجم پر ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کے تبصروں کی روشنی میں ان کی ترجمہ شناسی کی خوبیوں کا جائزہ لیتے ہیں۔ ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کے متعدد تراجم پر کیے گئے تبصرے ترجمہ شناسی (Translation Studies) کے حوالے سے ان کے ایک جامع اور متوازن نقطۂ نظر کی نشاندہی کرتے ہیں۔ وہ ترجمہ کو محض ترجمہ ہی نہیں بل کہ ایک کثیر الجہتی سماجی، فکری اور ثقافتی عمل سمجھتے ہیں۔ ان کی ترجمہ شناسی کے کلیدی نکات مندرجہ ذیل ہیں:

ا۔ مقصدیت اور اصلاحی اہمیت:

ڈاکٹر طاہر کی ترجمہ شناسی کا بنیادی اصول مقصدیت اور اخلاقی و اصلاحی افادیت پر مبنی ہے۔ ان کے نزدیک ترجمے کا انتخاب کسی بڑے ادبی، تعلیمی اور اصلاحی تعمیری مقصد کے تحت ہونا چاہیے۔ وہ اس بات پر زور دیتے ہیں کہ ترجمہ معاشرتی تبدیلی اور فکری بیداری کا ذریعہ بنے۔ ترجمہ کاری کا سب سے بڑا ہدف دوسرے مذاہب اور قوموں کے نظریات کو ان کی بنیادی کتابوں کے ذریعے سمجھنا اور سمجھانا ہے، تاکہ ثقافتی اور مذہبی سطح پر پائی جانے والی دوریوں کو ختم کیا جا سکے۔ یہ نکتہ ان کے تبصروں میں نمایاں ہے، جہاں وہ ثروت سہیل کے "ڈاکٹر فاسٹس" کے ترجمے کے لیے انتخاب کو اس کی اصلاحی اہمیت پر سراہتے اور ستائش کرتے ہیں۔ "ڈاکٹر فاسٹس" سے یہ اقتباس ملاحظہ کیجیے جس میں وہ ثروت سہیل کی جانب سے کرسٹوفر مارلو کے ڈرامے کے انتخاب کی وجہ اور غایت ان الفاظ میں بیان کرتے ہیں:

"ثروت سہیل ہوری ترجمہ کرن توں پہلاں سوچ دیاں نیں
کہ کیہڑی کتاب دا ترجمہ کرنا اے تے کیوں کرنا اے۔ اوہ
صرف ترجمہ کرن لئی ای ترجمہ نہیں کردیاں سگوں اوہناں
دے مکھ اگے اک وڈا ادبی، تعلیمی تے اصلاحی تعمیری مقصد
ہوندا اے۔"

مزید ایک اقتباس دیکھیے:

"اوہناں جیہڑی کتاب دا انتخاب کیتا اے اوہ اصلاحی
تعمیری تے ہر سمے وچ پڑھی جاون والی اے۔ پنجابیاں دی
نویں نسل نوں ایس دا جانو ہونا بہت ضروری سی۔"

۲۔ بین المذاہب اور بین الثقافتی رواداری:

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کی ترجمہ شناسی میں مقصدیت اور اصلاح کی اہمیت کے ساتھ ساتھ مذہبی رواداری بھی بہت اہمیت رکھتی ہے۔ وہ ترجمہ کو بین المذاہب رواداری اور سماجی گھٹن کو کم کرنے کا ایک موثر طریقہ جانتے ہیں۔ وہ ان تراجم کو خاص طور پر سراہتے ہیں جو فکری اور عقیدہ جاتی فاصلوں کو کم کرتے ہیں۔ ان کا اصرار ہے کہ ترجمے کے ذریعے ہی ایک دوسرے کی علمی اور ادبی روایتوں کو جاننا اور سمجھنا ممکن ہوتا ہے۔ ان کی تنقید مذہبی اور فکری موضوعات پر مترجمین کی غیر جانب داری اور فکری ایمان داری کو کلیدی قرار دیتی ہے، اور اس بات پر زور دیتی ہے کہ مترجم کو تعصب اور موازنے سے ماورا ہو کر کام کرنا چاہیے۔ اس کی بہترین مثال "جپ جی صاحب" اور "قصیدہ مولائے کائنات" کے تراجم پر ان کے تبصرے ہیں۔ "جپ جی صاحب" پر تبصرے کے اس متن سے اس کی ایک جھلک دیکھیے:

"اوہناں ترجمہ کرن لگیاں جیہڑے دینی تے اسلامی اکھراتے
خالص اصطلاحواں ورتیاں نیں اوہناں پاروں اک تے گل
بڑی چھیتی نتر جاندی اے اتے دوجا دوواں مذہباں دے منن

والے اک دوجے دیاں قدراں نوں جان دیاں ہویاں اک
دوجے دے نیڑے وی ہوندے نیں اتے میرے خیال وچ
ترجمہ کاری داوڈا مقصد تے ٹیچا ایہ ای ہوندا اے کہ دوسرے
مذہب تے قوماں دے نظریے تے عقیدے اوہناں دیاں
مڈھلیاں تے بنیادی کتاباں وچوں سمجھن سمجھاون دا چارا کیتا
جاوے۔"

۳۔ ہدف ثقافت میں مکمل قبولیت اور روانی:

کسی بھی ترجمے کی بنیادی اور اہم خوبیوں میں سے ایک خوبی یہ ہے کہ وہ ترجمہ ہدف ثقافت میں، یعنی جس زبان میں ترجمہ کیا جارہا ہے، کس حد تک سمجھے جانے کے قابل ہے۔ اس ترجمے میں استعمال کیے جانے والے الفاظ وتراکیب نامانوس ہیں یا عام فہم۔ الفاظ وتراکیب مقامی ثقافت سے جس قدر ہم آہنگ ہوں گے ترجمہ اسی قدر رواں ہوگا اور جس قدر رواں ہوگا اسی قدر مقبول ہوگا۔

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کی تنقید اور ترجمہ شناسی میں ترجمہ شدہ متن کی "ہدف ثقافت (پنجابی/اردو)" میں قبولیت اور فطری بہاؤ ایک لازمی معیار ہے جس پر وہ کوئی سمجھوتا نہیں کرتے۔ ان کی پرکھ کا بنیادی نکتہ یہ ہے کہ آیا ترجمہ غیر فطری یا اجنبی محسوس ہوئے بغیر زبان کے مقامی لسانی اور ادبی معیارات کے ساتھ گھل مل گیا ہے یا نہیں اور قاری تک اس کا ابلاغ کس انداز میں ہو رہا ہے۔ اگر مترجم نے زبان میں سلاست، سادگی، اور روانی کو برقرار رکھا ہے تو وہ عملاً اسے ستائش کے قابل سمجھتے ہیں۔ یہ پہلوان کے تبصروں میں جھلکتا ہے۔ وہ ترجمہ کاری میں سادہ اور براہِ راست اسلوب کے ساتھ ساتھ عام فہم الفاظ کے استعمال کو سراہتے ہیں جیسا کہ وہ "مسیحا کی اڈیک" میں ثروت سہیل کے اسلوب کو اس انداز میں سراہتے ہیں:

"ثروت سہیل ہوراں اپنے سوکھے تے سدھے ساویں
اکھراں وچ ایس ڈرامے نوں ترجمہ کیتا اے کہ پڑھنہار

کدھرے وی فکری تے معنوی حوالے نال اکھڑنئیں سکدا۔
اوہناں دا ایہ ترجمہ پڑھ دیاں کجھ ایسے اکھر وی میرے
سامنے آئے جیہڑے پنجابی وچ ہور وی کئی مترادفات رکھ
دے سن پر اوہناں تہذیبی تے رہتھلی لفظاں نوں ورت کے
پنجاب تے ایہدی بولی نال اپنی نگھی جُڑت دا ثبوت دتا
اے۔"

۴۔ترجمے کا وسیع اثر اور تحریک سازی:

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کی ترجمہ شناسی کا ایک اور اہم پہلو یہ ہے کہ وہ کسی بھی ترجمے کو پرکھتے ہوئے صرف دورِ حاضر کے مخصوص تناظرات میں ہی نہیں دیکھتے بل کہ ان کے نزدیک اس کی اہمیت کا تعین اس بات سے ہوتا ہے کہ وہ ترجمہ کس حد تک مستقبل کے تقاضوں سے ہم آہنگ ہونے کی صلاحیت رکھتا ہے۔ اسی طرح کیا وہ ترجمہ جغرافیائی حدود میں مقید ہے یا آفاقی پیغام کا حامل ہے۔ ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کی ترجمہ شناسی کا ایک اہم پہلو یہ ہے کہ وہ ترجمہ کو ایک تحریک اور ادب میں ترقی کا ایک ذریعہ سمجھتے ہیں۔ ان کا ماننا ہے کہ ایک کامیاب ترجمہ ہی ادب میں نئے امکانات لانے کی صلاحیت رکھتا اور نئی تخلیقی تحریروں کے وجود میں آنے کا سبب بنتا ہے۔ وہ ترجمے کو نسلِ نو کو جدت اور روایت سے واقف کرانے کا ذریعہ بھی قرار دیتے ہیں۔ اس طرح وہ ترجمے کے، مستقبل پر مرتب ہونے والے، تعلیمی اور ادبی اثرات کو تسلیم کرتے ہیں، جو ان کی ترجمہ شناسی کو ایک تعمیری رخ اور جواز فراہم کرتا ہے۔ "مسیحادی اڈیک" پر ان کے تبصرے سے یہ اقتباس دیکھیے:

"ایسراں دے ترجمے جتھے نویں پیڑھی نوں ڈرامے دی
تکنیک، اوہدے پلاٹ، مکالمے تے اک خاص ماحول اتے
روایت نال جانو کروا ندے نیں او تھے موضوع نال جڑے
رہن پاروں منطقی تے عقلی حوالے نال واقعات نوں اگے

ودھاون وچ مدد دیون دے نال نال پنجابی ادب وچ نویاں
تخلیقی لکھتاں دے ہوند وچ آؤن دا کارن وی بن دے
نیں۔"

۵۔ماخذ متن کی گہرائی میں تفہیم:

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر ماخذ متن (Source Text) کی گہری اور علمی تفہیم کو ایک کامیاب ترجمے کے لیے بنیادی شرط سمجھتے ہیں۔ان کے ہاں کامیاب اور موثر ترجمہ نگاری فقط لغوی معنی پر اکتفا سے وجود نہیں پاتی بل کہ وہ مترجم کی ان صلاحیتوں کو سراہتے ہیں جن کو بروئے کار لاتے ہوئے وہ متن کے پس منظر میں کارفرما علامتوں اور رمزوں کو سمجھتے ہوئے ترجمہ کرتا ہے۔ان کے نزدیک ماخذ زبان پر مضبوط عبور ہی مترجم کو اس قابل بناتا ہے کہ وہ اصطلاحات، ترکیبوں اور پیچیدہ مفاہیم کو درست طور پر ہدف زبان میں منتقل کر سکے۔ یہ خصوصیت ثروت سہیل کی انگریزی ادب کے ۳۰ سالہ تجربے کو سراہتے ہوئے واضح ہوتی ہے، جہاں وہ ان کی گہری اور مبصرانہ نظر کی تعریف کرتے ہیں۔"ڈاکٹر فاسٹس" پر تبصرے سے یہ اقتباس دیکھیے:

"اوہناں انگریزی ادب نوں بڑی ڈونگھی طراں پڑھیا تے
سمجھیا، اوہدے پچھوکڑ اوہلے لکیاں علامتاں تے رمزاں توں
وی چنگی طراں جانو نیں۔ایس ادب دیاں ساریاں ترکیباں
تے اصطلاحواں توں وی واقف نیں۔"

۶۔مترجم کی تخلیقی صلاحیتیں:

ترجمہ شناسی میں ایک اہم نکتہ یہ بھی ہے کہ کیا ترجمہ کے متن میں مترجم کی ذاتی تخلیقی انفرادیت جھلکتی ہے یا نہیں۔ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کی رائے میں، ایک اچھا ترجمہ صرف الفاظ کی منتقلی نہیں ہوتا، بل کہ یہ مترجم کے تخلیقی جوہر کو بھی سامنے لاتا ہے۔وہ اس بات کی پذیرائی کرتے ہیں کہ مترجمین کو لفظوں اور محاوروں کی کمی محسوس نہیں ہوتی، کیوں کہ وہ اپنے تخلیقی

ذخیرے کو استعمال کرتے ہیں۔ وہ ثروت سہیل کی شاعری کی کتابوں کا حوالہ دے کر یہ ثابت کرتے ہیں کہ ان کی تخلیقی قوتیں ہی ترجمے کو نیا رنگ دیتی ہیں، جس سے ترجمہ متن میں تخلیقی کہانی ہونے کا گمان پیدا ہوتا ہے۔

"ایس ترجمے وچ اوہناں دی تخلیق دا جوہر وی کھل کے سامنے آیا اے۔ ایس لئی وی اوہناں نوں لفظاں تے محاوریاں دی تھوڑ محسوس نئیں ہوئی کیوں جے اوہ ایس توں پہلاں ۲۰۲۰ء وچ "دل آزاریاں" دے نال نال اردو نظماں دی کتاب وی لکھ چکیاں نیں۔ ایس کتاب نوں ادبی تے علمی ادبی حلقیاں وچ بڑی پزیرائی ملی۔"

"سڑ گئی دھرتی" پر تبصرہ کرتے ہوئے وہ ثروت سہیل صاحبہ کے تخلیقی اپج کی تعریف ان الفاظ میں کرتے ہیں:

"جے ترجمے دا معنی پار لے جانا، بنّے لانا تے گل دا مکمل ابلاغ من لیا جاوے تے فیر "سڑ گئی دھرتی" جیہڑا کہ ترجمہ اے "AshesEarth" دا، وچ ثروت سہیل ہوراں پوری گل نوں بنے لایا اے۔ اوہناں دی ایس کہانی تے تخلیقی کہانی ہوون دا گمان ہوندا اے۔"

"سیتا زینب" کے مطالعے میں بھی ڈاکٹر احسان اللہ طاہر نے اس بات کو خاص اہمیت دی ہے کہ مترجم نے ترجمے کو فقط سرسری انداز میں انجام دیا ہے یا اس میں اپنی تخلیقی صلاحیتوں کے جوہر بھی دکھائے ہیں کیوں کہ تخلیقی صلاحیتوں کے بل پر ہی کوئی ترجمہ ابلاغ کے مقاصد پورے کر سکتا ہے۔ اس تبصرے سے یہ اقتباس اس بات کی دلیل فراہم کرتا ہے:

"ثروت سہیل ہوراں ایس ناول نوں پنجابی وچ ترجمہ کر دیاں اپنیاں ساریاں تخلیقی قوتاں نوں ورتیا اے۔ اوہناں دے اکھراں دی ورتوں توں لگدا ای نئیں کہ ایہ ترجمہ اے۔"

۷۔تکنیکی مہارت کی جانچ:

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر ترجمے کے دوران اختیار کی گئی تکنیکی اور اسلوبیاتی حکمت عملی کو بھی جانچتے ہیں۔ڈرامے کی صورت میں وہ تکنیک، پلاٹ اور مکالمے کی مناسب منتقلی کو دیکھتے ہیں۔منظوم ترجمے کی جانچ میں وہ اس بات پر زور دیتے ہیں کہ موضوع کے ساتھ ساتھ پنجابی زبان کا معتدل ومتوازن استعمال نمایاں اور الفاظ کے استعمال میں روانی ہو۔وہ ثروت سہیل کی جانب سے کرداروں کے ناموں کو برقرار رکھنے اور کچھ خاص الفاظ کی تشریح ساتھ دینے کو بھی ایک تکنیکی دانشمندی سمجھتے ہیں جو قاری کے لیے متن کی تفہیم کو آسان بناتی ہے۔یہ اس بات کی نشاندہی ہے کہ ان کی ترجمہ شناسی، فن پارہ کی صنف کے مخصوص تقاضوں کو پورا کرنے پر زور دیتی ہے۔

۸۔غیر جانبداری اور دیانت داری:

ترجمے کے عمل، بالخصوص مذہبی، تاریخی اور سیاسی موضوعات کے تناظر میں، ڈاکٹر احسان اللہ طاہر، مترجم کی راست گوئی اور اخلاقی دیانت کو ایک بنیادی اور اہم معیار قرار دیتے ہیں۔ان کا اصرار ہے کہ مترجم کو اپنے ذاتی عقیدے اور عقیدت کو ایک طرف رکھ کر تخلیق کار کے اصل مفہوم اور معنی کو بیان کرنا چاہیے۔"قصیدہ مولائے کائنات" کے تبصرے میں وہ اس بات کی ستائش کرتے ہیں کہ مترجم محمد لطیف ساجد چشتی نے کسی بھی تعصب اور موازنے سے بالا تر ہو کر بات کی ہے اور ماخذ کے تخلیق کار کی فکری اساس سے انحراف نہیں کیا اور اپنی تمام تر تخلیقی صلاحیتوں کو اسی دائرے میں رکھا ہے۔یہ نکتہ ان کی ترجمہ شناسی میں اخلاقیات اور فکری ذمہ داری کی اہمیت کو اجاگر کرتا ہے۔

۹۔ماں بولی کا تحفظ:

علمی وادبی حلقوں میں ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کو "ماں بولی کا سیوک" کہا جاتا ہے اور ان کے پنجابی تراجم پر تبصرے اس "خطاب" پر دال ہیں۔ڈاکٹر احسان اللہ طاہر ترجمہ کاری کو

"ماں بولی" یعنی پنجابی زبان کی ترقی اور تحفظ کا ایک عملی سلسلہ سمجھتے ہیں۔ ان کے نزدیک معیاری تراجم کے ذریعے نہ صرف پنجابی ادب کو نئے علمی اور فکری زاویے ملتے ہیں بل کہ زبان میں نئے الفاظ شامل ہوتے ہیں اور پرانے الفاظ گم ہونے اور وقت کی دھول ہونے سے بچ جاتے ہیں۔ انہی وجوہات کی بنا پر وہ نہ صرف ثروت سہیل کے کام کی تعریف کرتے ہیں بل کہ انھیں اس دھرتی کی بیٹی قرار دیتے ہیں کیوں کہ وہ اپنی ماں بولی پنجابی کی خدمت اور اس کی ترویج کے لیے ایک جذبہ لے کر سامنے آئی ہیں۔ ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کا یہ نقطہ نظر ترجمے کو ایک قومی اور لسانی خدمت کے طور پر دیکھتا ہے۔

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کی ترجمہ شناسی کی خصوصیات کا خلاصہ:

مندرجہ بالا گفتگو اور امثلہ سے یہ بات واضح ہو جاتی ہے کہ ڈاکٹر احسان اللہ طاہر ایک ایسے ترجمہ شناس ہیں جن کی ترجمہ شناسی، ترجمہ شناسی کے مروجہ اور مطلوبہ معیارات پر نہ صرف پورا اترتی ہے بل کہ ان کی ایک بہترین مثال ہے۔ اگر مندرجہ بالا ساری گفتگو کا خلاصہ تیار کیا جائے تو ڈاکٹر احسان اللہ طاہر کی ترجمہ شناسی کی درج ذیل خصوصیات نمایاں ہو کر سامنے آتی ہیں۔

۱۔ ڈاکٹر احسان اللہ طاہر مترجم کے پس منظر اور مقصد کو واضح کرتے ہیں اور اہمیت دیتے ہیں۔

۲۔ وہ اصل متن کے پیغام اور فکری و روحانی اثر کو معیار بناتے ہیں۔

۳۔ زبان و بیان، اسلوب، روانی اور مقامی لفظیات، ان کے پس منظر اور درست استعمال پر باریک نظر رکھتے ہیں۔

۴۔ ثقافتی، مذہبی اور سماجی سیاق کو گہرائی سے ملحوظ رکھتے ہیں۔

۵۔ قارئین اور نئی نسل کے لیے ترجمے کی افادیت اور ہدف ادب پر اس کے اثر کو جانچتے ہیں۔

۶۔ منتخب مثالوں کے ذریعے جزئیاتی تجزیہ کرتے ہیں۔

۷۔ اور مثبت، تعمیری اور نظریاتی طور پر باشعور انداز میں ترجمہ شناسی انجام دیتے ہیں۔

❖❖❖

ثروت سہیل دی ترجمہ نگاری

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر

پنجابی زبان دا کوئی وی ادبی پڑ ہووے اوہدے وچ سوانیاں دا حصہ بڑا بھرواں اے۔ سگوں اجوکے سمے وچ پنجابی زبان ادب رہتل تے پرکھ دے حوالے نال ساڈے تن وڈے ادارے سوانیاں ای چلا رہیاں نیں۔ میری مراد صغرا صدف، پروین ملک تے نبیلہ رحمان نیں۔ جیہڑ یاں وار سیتی پلاک، پنجابی ادبی بورڈ تے اورینٹل کالج شعبہ پنجابی دیاں سربراہ نیں۔ پنجاب وچ جتھے وی ایہناں ناراں طلے دیاں تاراں نے جیہڑا وی ادبی کم کیتا اے اوہ ہر پکھوں نواں تے نرویا اے۔ پنجابی ادب وچ سیوہ دا ایہہ سلسلہ دن ودن کھلر دا جا رہیا اے تے نویں نویں کم سامنے آندے جا رہے نیں۔ تیویاں دے کم گین وچ وی ودھ رہے نیں تے معیار وچ وی نکھر دے جا رہے نیں۔ ایس حوالے نال گوجرانوالہ وی کسے ہور علاقے توں پچھے نئیں۔ ایس شہر وچ ویلے دی اک عظیم مترجمہ سامنے آئی اے جنہے ترجمہ نگاری راہیں ماں بولی پنجابی دی جھولی کئی اُچ پدھر دے فن پاریاں نال بھر دتی اے۔

میڈم ثروت سہیل ہوراں نوں انگریزی ادب پڑھدیاں پڑھاندیاں گھٹ ودھ تریہہ (30) ورہے ہو گئے نیں۔ اوہناں انگریزی ادب نوں بڑی ڈونگھی طراں پڑھیا تے سمجھیا، اوہدے پچھوکڑ اوہلے لکیاں علامتاں تے رمزاں توں وی چنگی طراں جانو نیں۔ ایس ادب دیاں ساریاں ترکیباں تے اصطلاحواں توں وی واقف نیں۔ اَتے پنجابی زبان تے اوہناں دی ماں بولی اے، جس نال اوہناں نوں انتاں دا پیار اے۔ ایہی وجہ اے کہ اوہناں نے انگریزی دے وڈے، ہر سمے دے من پسند تے لوکائی وچ مقبولیت رکھن والیاں ڈرامیاں تے ناولاں نوں پنجابی وچ ترجمہ کر کے جتھے پنجابی زبان دے ایس پڑ وچ اپنے آپ نوں منوایا اے اوتھے اوہ ایس زبان دے ودھارے لئی وی اک جذبہ لے کے سامنے

آئیاں نیں۔ایس حوالے نال اوہناں دے کجھ ترجمیاں بارے دس پائی جاندی اے۔

"مسیحادی اُڈیک"

گوجرانوالہ شہر چوں Samuel Beckett دے ڈرامے "Waiting for Godot" دا ثروت سہیل دے ہتھوں ترجمہ ہونا امرتا پریتم دی ہوندی گواہی اے۔ ساڈیاں پڑھیاں لکھیاں عورتاں دا پنجابی زبان دے ودھاول آؤنا پنجابی تحریک دے آگواں دے سینے ٹھنڈ پاون جوگ کم اے جس نوں جناں وی سلاہیا جائے گھٹ اے۔

ثروت سہیل ہوراں اپنے سوکھے تے سدھے ساویں اکھراں وچ ایس ڈرامے نوں ترجمہ کیتا اے کہ پڑھنہار کدھرے وی فکری تے معنوی حوالے نال اکھڑ نئیں سکدا۔ اوہناں دا ایہ ترجمہ پڑھ دیاں کجھ ایسے اکھر وی میرے سامنے آئے جیہڑے پنجابی وچ ہور وی کئی مترادفات رکھ دے سن پر اوہناں تہذیبی تے رہتھلی لفظاں نوں ورت کے پنجاب تے ایہدی بولی نال اپنی نگھی جُڑت دا ثبوت دتا اے۔

ایس ترجمے وچ اوہناں دی تخلیق دا جوہر وی کھل کے سامنے آیا اے۔ایس لئی وی اوہناں نوں لفظاں تے محاوریاں دی تھوڑ محسوس نئیں ہوئی کیوں جے اوہ ایس توں پہلاں 2020ء وچ "دل آزاریاں" دے نال نال اردو نظماں دی کتاب وی لکھ چکیاں نیں۔ایس کتاب نوں ادبی تے علمی ادبی حلقیاں وچ بڑی پزیرائی ملی۔

انگریزی ادب توں سدھا پنجابی ادب وچ ترجمہ کرن دے حوالے نال ثروت سہیل ہوراں دے ایس ڈرامے "مسیحا دی اڈیک" نوں کسے سوانی ولوں ترجمہ کرن وچ اولیت دا درجہ حاصل اے۔ایسراں دی ترجمہ کاری نال اسیں جتھے کئی لفظ نویں اپنی زبان دا حصہ بنانے آں اوتھے کئیاں لفظاں نوں گواچن تے ویلے دی دھوڑ ہوون توں وی بچا لینے آں۔ایس پکھوں ثروت سہیل ہوراں پنجابیاں دا مان وی رکھیا اے تے اپنی ماں بولی دا حق وی ادا کر چھڈیا اے۔

ایسراں دے ترجمے جتھے نویں پیڑھی نوں ڈرامے دی تکنیک، اوہدے پلاٹ،

مکالمے تے اک خاص ماحول اتے روایت نال جانو کروائندے نیں او تھے موضوع نال جڑے رہن پاروں منطقی تے عقلی حوالے نال واقعات نوں اگے ودھاون وچ مدد دیون دے نال نال پنجابی ادب وچ نویاں تخلیقی لکھتاں دے ہوندو چ آؤن دا کارن وی بن دے نیں۔ ثروت سہیل ہوراں دا ایہ ترجمہ ہر پکھوں اک مکمل تے سوہنا ترجمہ اے۔ جیہڑا پنجابی ادب وچ کسے سوانی دا پہلا (ترجمہ کاری دے حوالے نال) پنجابی ڈرامہ ہوون پاروں وی سدا یاد رکھیا جائے گا جس دے ذکر توں بناں ترجمے دی تاریخ اگے نئیں ودھے گی۔

"ڈاکٹر فاسٹس" دا ترجمہ

"ڈاکٹر فاسٹس" دا ترجمہ اوہناں دی ترجمے دی دوسری کتاب اے۔ ایس توں پہلاں اوہناں نے "مسیحا دی اڈیک" دے ناں نال سیموئیل بکٹ دے لکھے ڈرامے "Waiting For Godot" دا ترجمہ کیتا سی جس نوں پنجابی ادب نال پیار کرن والیاں تے ایس دے ناقداں پسند تے قدر دی اکھ نال ویکھیا سی۔ اوہناں اک پیر ہور اگے چکیا اے تے کرسٹوفر مارلو دے لکھے "ڈاکٹر فاسٹس" نوں موم دے پتر دے ناں نال ترجمہ کر کے پنجابی ادب نوں اک نویں پکھوں نواں تے سوہنا انگ دتا اے۔

ثروت سہیل ہوری ترجمہ کرن توں پہلاں سوچ دیاں نیں کہ کیہڑی کتاب دا ترجمہ کرنا اے تے کیوں کرنا اے۔ اوہ صرف ترجمہ کرن لئی ای ترجمہ نہیں کر دیاں سگوں اوہناں دے مکھ اگے اک وڈا ادبی، تعلیمی تے اصلاحی تعمیری مقصد ہوندا اے۔ اوہناں دا کرسٹوفر مارلو دا ترجمہ کیتا ہویا ایہ ڈرامہ "ڈاکٹر فاسٹس" جتھے اپنے اندر اپنے سمے دیاں تے اجوکے سمے دیاں کئیاں حقیقتاں تے کائناتی سچائیاں رکھ دا اے او تھے ایہدے وچ سمجھن سمجھاون تے جانن دا، سماجی ویہار تے انساناں لئی قدرت تے فطرت ولوں بنائی ہوئی اک خاص حد دا وی ذکر اے۔ ایس دا استعاراتی انگ بڑا سوہنا اے۔ ایہ اوس دور دا ڈرامہ اے جس نوں اک عام منکھ دا دور وی آکھیا جا سکدا اے۔ جدوں کہ ایس توں پہلاں بندہ مذہبی بتے بازاں تے مذہب دے ٹھیکے داراں دے ڈھاہے چڑھیا ہویا سی۔ پوپ تے پادری امیراں تے راجیاں

مہاراجیاں کولوں پیسے تے دولت لے کے اوہناں دے گناہ معاف کروا دیندے سن تے ماڑے بندے نوں سزا مل جاندی سی۔ایس ڈرامے وچ اوہناں ستاں وڈے گناہواں داوی ذکر اے جیہڑے ایہناں وڈے پادریاں، پوپاں تے مذہبی ٹھیکے داراں وچ پائے جاندے سن۔جیویں غرور، ہوس، لالچ، حسد، غصہ، کاہلی سستی، چوکھا کھان دی عادت، اصلوں ایہ ای اوہ گناہ تے عادتاں نیں جیہڑیاں انسان کولوں اوہدی روحانی، تعلیمی، علمی تے عملی طاقت کھوہ لیندیاں نیں ثروت سہیل ہوراں دا مقصد ایس ڈرامے راہیں سانوں اجوکے مذہبی آگواں دا حال وکھانا وی اے تے اوہناں لوکاں دی حیاتی ول گوہ کروانا وی اے جیہڑے حدوں ودھ دے ای جاندے نیں۔

"ڈاکٹر فاسٹس" وانگوں اجوکے سمے دا ڈاکٹر، حکیم، مذہبی آگو، فلسفی وی علم، نویں سوچ تے تحقیق دیاں راہواں لبھدا اے لبھنیاں وی چاہی دیاں نیں پر جدوں گل ڈاکٹر فاسٹس وانگوں ایتے لے اپڑ دی اے۔

"علاج کر فاسٹس تے سونے دے ڈھیر لا دے توں کسے عجب
بیماری دا علاج کر کے سدا جیوندا رہو۔"

ایس ڈرامے راہیں انسان دی ذہنی ارتقائی سوچ دا نتارا وی کیتا گیا اے تے اوس ویلے دے سماج ویہار تے سنجاپ نوں وی بیانیا گیا اے اوڑک ڈاکٹر فاسٹس اپنے وچاراں نوں دولت دنیا تے شہرت دے چکراں وچ پا کے اپنے لئی اک تھاں تے آ کے فیصلہ کردا اے تے آ کھدا اے۔

"اوہدے لئی جادو تے روحاں دے علم توں ودھ کے کوئی شے
نہیں اوس نوں اوہنے اپنے ودھیا تے روشن علم نالوں چنگا سمجھ
لیا۔"

کرسٹوفر مارلو دے "ڈاکٹر فاسٹس" دا اخیر اینج ہوندا اے

"فاسٹس ٹر گیا جے: اوہدا بھیڑا اخیر ویکھو

جہید ابھیڑا مقدر عقل والیاں لئی سبق اے
اوہ جیہڑے ردیاں گئیاں شیواں ول دھیان کردے نیں
جہناں وچ علم چوکھا ہوجائے، تے اوہ اوہناں نوں پٹھے پاسے لادیوے
تے اوہ، اوہ کم کرن جہیدے توں موڑیا گیا ہووے"

ثروت سہیل ہوراں بڑی سوکھت نال تے بڑی سادہ تے عام فہم زبان وچ ایس ڈرامے نوں ترجمہ کیتا اے۔ اوہناں جیہڑی کتاب دا انتخاب کیتا اے اوہ اصلاحی تعمیری تے ہر سمے وچ پڑھی جاون والی اے۔ پنجابیاں دی نویں نسل نوں ایس دا جانو ہونا بہت ضروری سی۔ اوہناں اک بامقصد تے سدا حیاتی بھریا سنیہا دیندے ڈرامے نوں پنجابی وچ ترجمہ کر کے ایس دھرتی دی سپتری ہوون دا ثبوت دتا اے۔ ڈرامے دے کرداراں دے ناواں نوں اوہناں اوسے طراں لکھیا اے تے کجھ خاص اکھراں دی تشریح وی نالونال کردتی اے جس توں پتہ لگدا اے کہ اوہناں دی نظر انگریزی ادب تے بڑی ڈونگھی تے دانش ونداں والی اے۔ پنجابی ادب وچ سوانیاں ولوں خاص طور تے گوجرانوالہ شہر چوں ایسراں اچرج کم دا سامنے آؤنا ثروت سہیل ہوراں دا اپنے ورگیاں دوجیاں سوانیاں نوں اک نگھا سداوی اے سانوں ایس گل دا پورا یقین اے کہ اوہ انگریزی دے دوجے وڈے ڈرامیاں تے ناولاں نوں وی پنجابی وچ ترجمہ کر کے اس کم نوں اگے نوں ٹوری رکھن گئیاں۔

"سڑ گئی دھرتی"

جے ترجمے دا معنی پار لے جانا، بنّے لانا تے گل دا مکمل ابلاغ من لیا جاوے تے فیر "سڑ گئی دھرتی" جیہڑا کہ ترجمہ اے "AshesEarth " دا، وچ ثروت سہیل ہوراں پوری گل نوں بنے لایا اے۔ اوہناں دی ایس کہانی تے تخلیقی کہانی ہوون دا گمان ہوندا اے۔ اوہناں ترجمے راہیں اک سڑدی، بل دی دھرتی وچ کھلرے دھوئیں دی گل نوں اکھراں راہیں انج اپنے پڑھنہاراں تیکر اپڑایا اے کہ ایہ دھواں تے سڑدی دھرتی تے اُڈدی سواہ نوں اسیں اپنیاں اکھاں وچ محسوس کرن لگ پیندے آں اتے ایس ساری کتھا، دکھ تے پیڑ دا

احساس سانوں کہانی دے مکن تے ہوندا اے۔ثروت سہیل ہوراں نکے نکے مکالمے دے انداز وچ چھوٹے چھوٹے فقریاں وچ منظرنوں منظر نال جوڑیا اے۔ دادے پوترے تے پیو دیاں اکھاں وچ کھلری بے وسی، دکھ تے دھرتی واسیاں دیاں پیڑاں نوں بڑے سدھے سبھا جہیئے رواں دواں ترجمے وچ بیان کیتا اے۔ جے ایہ کہانی پنجابی وچ ترجمہ نہ ہوندی تے کہانی نال سانجھ رکھن والے، دھرتی نال پیار کرن والے لوکاں تک اگاں لگی دھرتی دے سارے دکھاں تک اپڑنا بڑا اوکھا ہونا سی۔اتے ترجمہ کر کے ثروت سہیل ہوراں ایس کم نوں سوکھا کر دتا اے۔

ترجمے نال ای اسیں دو جیاں تہذیباں، اوہناں دے حالاتاں، ادب تے لوکائی دے دکھ سکھ نال جانو ہوندے آں۔ساڈے گوانڈھ ملک وچ کس طراں دھرتی نوں تے اوتھوں دے واسیاں نوں ساڑ کے سواہ کر دتا گیا سانوں ایس کہانی توں دوتن کرداراں راہیں پتہ چل دا اے۔ثروت سہیل ہوراں جس طراں پنجابی ادب نوں ون سونیاں کہانیاں تے ڈرامے دو جیاں زباناں توں ترجمے کر کے دتے نیں ایس توں پنجابی زبان تے ادب نال اوہناں دی سانجھ تے جڑت دا پتہ لگدا اے۔رب کرے اوہناں دا قلم پنجابی ادب لئی ایسے طراں چل دار ہوے تے اوہ پنجابی زبان نوں سوہنے سوہنے ترجمے دیندیاں رہن۔

❖❖❖

سخی رشید اعوان ہوراں دا ترجمہ "پکھیرو باتاں"

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر

سخی رشید اعوان ہوری گوجرانوالہ دے رہن والے نیں۔ پنجابی زبان اوہناں دی ماں بولی اے اتے اپنی زبان نال انتاں دا پیار کردے نیں۔ پھُلاں، رُکھاں تے بوٹیاں نال پیار کردے نیں۔ اوہناں دے دل وچ دھرتی نوں شنگارن دا جذبہ اے۔ اوہناں دے ایس جذبے دی عکاسی عادل صدیقی ہوراں دا ایہ شعر کردا اے:

کلّر وچ گلاب اُگانا چاہناں واں
میں دھرتی دا روپ ودھانا چاہنا واں

اوہناں دے ہتھاں دے لائے پودے، رُکھ، پھُلاں تے پھَلاں والے پودے اج شہر دیاں کئیاں تھانواں تے رونقاں لائی بیٹھے نیں۔ فارسی ادب نال وی ڈاہڈا گوڑا پیار رکھدے نیں۔ اصلوں اوہناں دی جد وچ صوفیاں نال پیار تے درویشاں نال محبت دا اک سلسلہ اے۔ اوہ آپ وی دل دے صوفی تے اللہ لوک انسان نیں۔ ولیاں تے اللہ لوکاں دیاں گلاں کردے، سُن دے سوہنے لگدے نیں۔ اوہناں دا شعر بارے اوہو خیال اے جیہڑا فرید الدین عطار ہوراں دا اے۔

طلب از بہر تن ہر ناتواں است
ولیکن شعر و حکمت قوتِ جاں است

ترجمہ: "ہر بیماری دی تندرستی لئی طبیب ضروری اے لیکن روح دی طاقت لئی شعر تے دانائی دی گل ضروری اے۔"

سخی رشید اعوان ہوراں دے دل اندر تصوف دے حوالے نال معرفت تے سلوک دیاں منزلاں دے حوالے نال جیہڑے کجھ نتارے ہوون والے سن اوہ فرید الدین عطار

ہوراں دی فارسی کتاب "منطق الطیر" دا پنجابی ترجمہ کر کے کیتے نیں تے پنجابی ادب نوں اتے پنجابی زبان نال پیار کرن والیاں نوں اک تصوف دی کتاب وی دتی اے۔ میری تحقیق مطابق پنجابی ادب وچ ایہ ترجمہ پہلا ترجمہ اے۔

سخی رشید اعوان ہوراں تصوف تے معرفت دیاں خاص علامتاں تے ترکیباں نوں مکھ مڈھ رکھیا اے۔ اوہناں نوں پتہ اے کہ ایہ فارسی دی کتاب سلوک دیاں ست منزلاں یاں ست وادیاں جیویں طلب، عشق، معرفت، قناعت، توحید، حیرت تے فقر وغنا دیاں گلاں نوں پکھیرووں پنچھیاں دیاں گلاں باتاں تے کہانیاں راہیں بیان کیتا گیا اے۔ ایہ مثنوی تریہہ وکھو وکھ بندیاں دیاں طبیعتاں تے اوہناں دے وچاراں دا اک علامتی بیانیہ اے۔

سخی رشید اعوان ہوراں تصوف دے دوو ڈے نظریاں؛ وحدت الشہود تے وحدت الوجود نوں ترجمے راہیں بڑی باریک بینی نال تے کھلیاں ڈلھیاں اکھراں راہیں بیان کیتا اے۔ ایس کتاب وچ فریدالدین عطار ہوراں سلوک دیاں پاندھیاں نوں تلاش، جستجو، تحقیق تے۔۔۔۔ دیاں جیہڑیاں گلاں دسیاں سن، صبر، حوصلہ، زُہد تے عبادت دے نال نال اپنی ذات دی بھال تے ذات دا عرفان اتے معرفت الٰہی دے جیہڑے ول دسے سن، اوہناں نوں سخی رشید اعوان ہوراں بڑے سلیقے نال ترجمہ کر کے ساڈے تیک اپڑایا اے۔

سخی رشید اعوان ہوراں بڑے سوکھے تے سمجھاون دے انداز وچ ترجمہ کیتا اے۔ اوہ صوفیاں تے سلوک دیاں منزلاں توں چنگی طراں جانو نیں۔ ایس لئی اوہناں لئی ایس کتاب دا ترجمہ کرنا اک تے سوکھا کم سی نالے ایہ اوہناں دے دل دی آواز وی سی۔ اوہناں کئی گواچے اکھراں نوں فیر توں زندہ کرن دا چارا کیتا اے تے کئی نویں محاورے وی گھڑے نیں۔ اوہناں دے کجھ اکھر ویکھو:

"گلی دے نڈھے"

"جیہڑا بندہ لالچ تے بھُکھ دے مارے ندیدہ ہو کے
روٹی کھاندا اے اوہنوں بعد وچ ماروی کھانی پیندی اے۔"

"جو کجھ میرے ہتھ آئے میں رب دی راہ تے خرچ کر دینا
واں، اپنے کول جمع نہیں رکھدا کیوں جے میں سمجھنا واں کہ
ایس مال نوں کول رکھنا انج ای اے جیویں ٹھوواں پالنا۔"
اوہ چیتر دے بدل وانگوں مڑھکے چ بھجی دوڑ رہی سی۔"
"جے کوئی گمراہ ایہ آکھے کہ تابع داری تے عبادت دی
کوئی لوڑ نہیں تے ایہ کہن والا وی لعنتی اے تے اوہدے اتے
ہر ویلے لعنت وسدی اے۔ رب سچے دی عبادت تے
اطاعت توں اک لحظہ وی مُنہ نہ موڑو۔ اطاعت کرو پر بھروسہ
رب سائیں دی رحمت تے رکھو، اپنی عبادت تے نہ رکھو۔"

سخی رشید اعوان ہوراں حضرت فرید الدین عطارؒ ہوراں دی مثنوی "منطق الطیر" جیہڑی کہ "مقامات الطیور" دے ناں نال وی جانی جاندی اے اوہنوں پنجابی وچ ترجمہ کر کے تصوف، سلوک تے معرفت دیاں پاندھیاں لئی بڑا سوہنا کم کیتا اے۔ لسانیاتی حوالیوں اوہناں پنجابی ادب وچ اک نواں نقش چھڈ یا اے۔ ایہ ترجمہ اوہناں بڑی محنت تے عرق ریزی نال کیتا اے۔ شاعری نوں نثر وچ ڈھالنا سخی رشید اعوان ہوراں دی فارسی شناسی تے فارسی زبان نال محبت داوی ثبوت اے۔

❖❖❖

افضل احسن رندھاوا دا ترجمہ ''ٹُٹ بھجے''

ڈاکٹر واسفہ مقدس (پی ایچ ڈی سکالر)

شنوا ایشبی دا لکھیا ہویا افریقی ناول "Things Fall Apart" پہلی واری 1958ء وچ لندن توں چھپیا سی جہدا ترجمہ جرمن، اٹالین، ہسپانوی، سلوینی، روسی، لاطینی، فرانسیسی، چیک تے ہنگرین زباناں وچ ہو چکیا اے۔ ایہہ اک وڈا ناول اے جنہوں عالمی ادب وچ بڑی مانتا حاصل اے۔ ایہدا ترجمہ افضل احسن رندھاوا ہوراں نے ''ٹُٹ بھجے'' دے ناں نال کیتا اے۔ ایس ترجمے وچ ادبی چاشنی وی موجود اے تے کہانی پن وی پورا اے۔ ایہہ ترجمہ دو سو صفحیاں اُتے کھلریاں ہویا اے۔ افریقی وسیب دا نمائندہ ایہہ ناول ساڈے پنجاب ورگا پس منظر تے رہتل رکھدا اے۔ خورے ایسے سانجھ دی وجہ توں مترجم نے ایس ناول نوں پنجابی وچ ترجمان لئی چُنیا سی۔ پنجابی ادبی بورڈ لاہور ولوں چھپن والے ایس ترجمے نوں پہلی واری جون 1986ء وچ تے دوجی واری 2019ء وچ چھاپیا گیا۔ ایس کتاب دے مڈھ وچ مترجم نے پہلے شنوا بارے دس پائی اے تے فیر ناول دا ترجمہ شروع کیتا اے۔

مشہور افریقی ناول ''Things Fall Apart'' دے مصنف داناں مترجم نے شنوا ایشبی لکھیا اے ایہدے انگریزی جہے ''Chinua Achebe'' نیں۔ اوہ نائجیریا دے ایگبو (Igbo) معاشرے دی زندگی، ثقافت تے نوآبادیاتی نظام دے اثرات نوں بیان کردے نیں۔ ناول دا مرکزی کردار اوکونکو (Okonkwo) اے، جو اموفیا نامی پنڈ دا اک بہادر، محنتی تے با اثر فرد اے۔ اوکونکو نے اپنی زندگی وچ عزت تے مقام اپنی محنت نال حاصل کیتا ہُندا اے، پر اوہدا پیو اُنوکا (Unoka) اک کمزور، غریب تے غیر ذمہ دار

آدمی سی۔ اوکونکو ہمیشہ ایہہ کوشش کردا سی جے اوہدے اندر اپنے والد والی کوئی کمزوری نہ آوے۔ ایس وجہ توں اوہ سخت مزاج، غصیلا تے انتہائی خوددار انسان بن جاندا اے۔ پنڈ دے لوک اوہدے کارنامیاں دی وجہ توں اوہنوں عزت دی نگاہ نال ویکھدے نیں تے اوہ قبیلے دے اہم بندیاں وچ گنیا جاندا اے۔

اموفیا دا معاشرہ اپنی روایات، رسم و رواج، مذہبی عقیدیاں تے قبائلی نظام اُتے قائم ہُندا اے۔ اوکونکو دی زندگی بظاہر کامیاب نظر آندی اے۔ اوہدے کول زمیناں، فصل، مویشی تے کئی بیویاں ہُندیاں نیں، تے اوہدے بچے وی موجود ہُندے نیں۔ اک دن پڑوسی قبیلے نال جھگڑے دے نتیجے وچ اک نوجوان لڑکا، ایکیمیفونا (Ikemefuna)، امن دی علامت دے طور اُتے اموفیانوں سونپیا جاندا اے۔ اوہ کئی سال اوکونکو دے گھر رہندا اے تے آہستہ آہستہ اوکونکو دے بیٹے نووئے (Nwoye) تے پورے خاندان دے قریب ہو جاندا اے۔ تاہم قبیلے دے بزرگاں دا فیصلہ ہُندا اے کہ مذہبی پیش گوئی دے مطابق ایکیمیفونا نوں قتل کر دِتا جاوے۔ اگرچہ اوکونکو نوں خبردار کیتا جاندا اے کہ اوہ اس قتل وچ حصہ نہ لے، پر اوہ کمزور نظر آون دے ڈر توں خود وی وار کردا اے۔ ایہہ واقعہ نووئے دے دل اُتے گہرا اثر چھڈدا اے تے اوہدے باپ نال تعلقات خراب ہونا شروع ہو جاندے نیں۔

کجھ عرصے بعد اوکونکو دی زندگی وچ اک ہور سانحہ پیش آندا اے۔ اک مذہبی تقریب دے دوران اتفاقاً اوہدے ہتھوں قبیلے دے اک فرد دی موت ہو جاندی اے۔ قبیلے دے قانون دے مطابق ایہہ جرم غیر ارادی ہُندا اے، پر سزا دے طور اُتے اوکونکو نوں سات سال لئی اپنے پُشتینی پنڈ توں جلاوطنی اختیار کرنی پیندی اے۔ اوہ اپنی ماں دے قبیلے وچ جا کے رہندا اے۔ ایس دوران اوہدے خاب، عزت تے سیاسی خواہشاں شدید متاثر ہُندیاں نیں۔ جلاوطنی دے سالاں وچ اوہ مسلسل ایہہ امید رکھدا اے کہ واپس آ کے اپنی سابقہ عظمت بحال کرے گا۔ پر اوہناں ای دناں وچ نائجیریا دے علاقے وچ یورپی مشنریاں تے

برطانوی نوآبادیاتی افسر آنا شروع ہو جاندے نیں۔ اوہ مقامی لوکاں وچ عیسائیت دی تبلیغ کردے نیں تے ہولی ہولی مقامی سماجی نظام وچ تبدیلیاں پیدا ہون لگدیاں نیں۔

مشنری خاص طور اُتے اوہناں لوکاں نوں متاثر کردے نیں جیہڑے قبیلے دے روایتی نظام توں مطمئن نہیں ہُندے۔ اوکونکو دا بیٹا نووئے وی اوہناں دے اثر ہیٹھ آ کے عیسائیت قبول کرلیندا اے۔ ایہہ گل اوکونکولئی نہایت تکلیف دہ ثابت ہُندی اے، کیوں جے اوہ ایس کم نوں اپنی روایات تے خاندانی اقدار نال غداری سمجھدا اے۔ جدوں اوکونکو سات سال بعد واپس اموفیا آندا اے تے اوہ محسوس کردا اے کہ پنڈ پہلے وانگ نہیں رہیا۔ مشنریاں چرچ قائم کر چکیاں ہُندیاں نیں، برطانوی انتظامیہ عدالتاں بنا چکی ہُندی اے تے مقامی نظامِ حکومت کمزور ہو چکیا ہُندا اے۔ بہت سارے لوگ نویں مذہب تے نویں نظام نوں قبول کر چکے ہُندے نیں۔ اوکونکو اس تبدیلی نوں برداشت نہیں کر سکدا تے مسلسل کوشش کردا اے کہ قبیلہ اکٹھا ہو کے بیرونی اثراں دا مقابلہ کرے، پر بہتے لوک ٹاکرے توں بچنا چاہندے نیں۔

صورتحال اوس ویلے ہور خراب ہو جاندی اے جدوں قبیلے تے نوآبادیاتی حکام دے درمیان تنازعہ پیدا ہو جاندا اے۔ اوکونکو تے چند ہور سرداراں نوں گرفتار کر کے ذلیل کیتا جاندا اے۔ رہائی توں بعد اوکونکو امید رکھدا اے کہ اموفیا دے لوک مزاحمت کرن گے، پر اوہنوں محسوس ہُندا اے کہ قبیلے دی ایکتا ٹُٹ چکی اے۔ اک عوامی اکٹھ وچ کارجدوں نوآبادیاتی حکومت دا نمائندہ پیغام لے کے آندا اے تاں اوکونکو غصے وچ آ کے اوہنوں قتل کر دیندا اے۔ اوہ سمجھدا اے کہ ایہہ اقدام بغاوت دا آغاز بنے گا، لیکن حاضرین وچوں کوئی وی اوہدے نال کھڑا نہیں ہُندا۔ اوکونکو نوں احساس ہو جاندا اے کہ اوہدے معاشرے دی مزاحمتی طاقت ختم ہو چکی اے تے اوہدے قبیلے دی روایتی دنیا حقیقت وچ کھیر وکھیر ہو چکی اے۔

ناول دے آخری حصے وچ اوکونکو اپنی مایوسی، تنہائی تے شکست دے احساس نوں برداشت نہیں کر سکدا۔ اوہ خودکشی کرلیندا اے، جو ایگبو معاشرے وچ اک بڑا گناہ سمجھیا جاندا

اے۔ اوہدے مرن نال نہ صرف اک بندے، اک انسان تے اک ذی روح دی کہانی ختم ہو جاندی اے سگوں اک پورے تہذیبی نظام دے زوال دی علامت بن کے سامنے آندی اے۔ چینوا اشیبی نے اپنے ایس ناول وچ افریقی معاشرے دی ثقافتی دولت، قبائلی روایات، خاندانی نظام تے نوآبادیاتی مداخلت دے اثراں نوں بڑے حقیقت پسندانہ انداز وچ پیش کیتا اے۔ ناول دا عنوان "Things Fall Apart" اس حقیقت دی طرف اشارہ کردا اے کہ جدوں بیرونی طاقتاں اک معاشرے دے بنیادی ڈھانچے نوں بدل دیندیاں نیں تے پرانا نظام ٹُٹ بھج جاندا اے تے لوک اپنی شناخت دے بحران دا شکار ہو جاندے نیں۔ ایس وجہ توں ایہہ ناول افریقی ادب دی سبھ توں اہم تے با اثر تخلیقاں وچ شمار کیتا جاندا اے۔ دھرتی نال ایسے جڑت دی وجہ توں ایہنوں عالمی ادب وچ افریقی ادب دا نمائندہ فن پارہ منیا جاندا اے۔

❖❖❖

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر اَتے کتاب نامہ

اِک چنگا ترجمہ اجیہا ہوندا جہدے نال سارا موضوع تاں دو جی زبان وچ پلٹا دتا جاندا اے پر اوہدے (اصل مقصد) وچ کوئی تبدیلی نہیں لیانی چاہیدی۔ ساڈے ترجما کار احسان اللہ طاہر وی اجیہے قلمکار نیں جیہڑے چراں توں تخلیق دی کلا نال جُڑے ہوئے نیں۔ او ہناں نوں تخلیق دا احساس ہوندا اے تے لفظ او ہناں اُتے جیوں اُتر دے ہوون۔ ایسے لئی تاں کدے او ہ ایہناں نال پھُلاں بھری شعری صنف سا ہمنے لیاندے نیں تے کدے اپنی ماں بولی دی نثر وچ نگھر وادھا کر دے وکھالی دیندے نیں۔

ایڈا سو ہنا گھڑیامینوں سو ہنے گھاڑو میرے
میں گروتے سبھ زمانے چیلے ہوئے میرے

کئی تاں جذباتی ہو کے ترجمائی ہوئی لکھت بارے تاں ایہ وی آکھ جاندے نیں کہ ایہ ترجمہ لگدا ای نہیں پیا جے عقل سُوجھ سیانف نال ویکھیا جاوے تاں ایہ نقص دے زمرے وچ آوے گا۔ ترجمہ تاں ترجمہ ای ہوندا اے چنگا یاں ماڑا ہو سکدا اے پر نویں تخلیق نہیں ہو سکدا۔ تخلیق دی اپنی اہمیت اپنی تھاں موجود اے۔ ارشد محمود ناشاد دی لکھت ''کتاب نامہ'' دا ترجمہ، ترجمہ ای جا پیدا اے۔ کیوں جے احسان اللہ طاہر ترجمہ ای کر رہے سن۔ ایس لئی او ہناں نوں اُنجے ای سراہیا جانا چاہیدا اے۔ ایس ترجمے نوں آسان بناوں لئی او ہناں دی اپنی ریاضت وی وکھالی دیندی اے کیوں جے او ہ ور ہیاں بدھی ساہتک جیون پتیت رہے نیں۔ ساہتک جیون نوں ہنڈاوں والیاں نوں ای لکھت دی اُچیتا دادھیاں ہوندا اے۔

پنجابی زبان وچ جد کوئی وی لکھت ترجمہ ہو کے آندی اے تاں پڑھن ہاراں نوں اوس لکھت نال جتھے لکھاری دی سوچ تے فکر دے نال فنی باریکیاں دا پتا چلدا اے او تھے اپنی زبان وچ اجیہیاں لکھتاں ہوون ول وی اشارا دیندا اے تے کئی لکھاریاں نوں پریرنا ملدی

اے تے اوہ اوہ او سے ای صنف وچ لکھن لگدے نیں کیوں جے لفظ دُنیا دا پندھ طے کر دے رہندے نیں تے ایس پندھ وچ ڈرائیور مترجم ای ہوندے نیں تے ایہ ای گُنی لوک ہوندے نیں جو لوکائی وچ کتاب دا موہ جگاندے نیں۔ جیوں ایس شعر وچ نظر یندا اے:

ایہ گُن وان سی لوکی جنہاں مینوں پیارسی دتا
ایہناں میرے اُتوں اپنا پن وی وارسی دتا

ترجمہ کار صرف دو زباناں دی ای جانکاری نہیں رکھدا اے سگوں او ہ تخلیق دے مرحلیاں وچوں وی لنگھیا ہو یا ہوندا اے، تاں ای او ہ کسے وی لکھت نال انصاف کر سکدا اے۔ کتاب گل کر دیاں پنجابی زبان دے شاعراں نوں وی یاد کر دی اے تے ایس سلسلے وچ پہلے با قاعدہ شاعر حضرت بابا فرید الدین مسعود گنج شکر توں بعد پنجابی زبان دے ہور سر کڈھوئیں شاعراں نوں وی جیتے کر دی اے، احسان اللہ طاہر اِنج شعر نوں اپنے لفظاں دا باناد یواندے نیں:

باہوتے وارث وہ میرے بَس رہے نیں گا ندے
اکھر اں راہیں عقل سیانف لنگھے خوب لٹاندے

پنجابی، فارسی، انگریزی، اردو، بنگالی تے ہور کئی زباناں دے وڈے وڈے لیکھکاں دا ویرو ا ایس ''کتاب نامہ'' وچ ملدا اا اے جو پڑھن والیاں نوں ڈھیر جانکاری دیندا اے۔ احسان اللہ طاہر نے ایہ ودھیا کم پنجابی زبان نوں داں کیتا اے جو پڑھن ہاراں توں ضرور مانتا کھٹے گا۔

❖❖❖

صاحبزادہ محمد لطیف ساجد چشتی
دیاں مناجات ''عرضاں''

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر

پنجابی ادب وچ تقدیسی ادب نوں رنگ لگ گئے نیں۔ حمد و نعت دے حوالے نال ہن ایہدے وچ کئی ون سونے تے نویں کم ہوئے نیں۔ صنعتی تے صنفی حوالے نال کئی شاعراں نویں تجربے کیتے نیں جدوں کہ غزل تے نظم دا پس منظر رکھن والے شاعراں وی ایہدے وچ فن نوں اک نواں حُسن تے سُہپن بخشیا اے۔

مناجاتی حوالے نال پنجابی ادب دا کھلار صوفی شاعراں ای بڑا موکھلا کر دتا سی۔ اوہناں دی شاعری تے گوہ کریئے تے سانوں حمد توں بعد حمد دے وچ ای مناجات دا رنگ وکھالی دیندا اے۔ ایس حوالیوں میاں محمد بخشؒ دی ''سفر العشق'' المعروف بہ ''سیف الملوک'' دی مثال دتی جاسکدی اے جیہدے مڈھ وچ اوہناں اپنے ربّ سوہنے کولوں اکھراں تے فن دی خیرات منگی اے تے دعا توں اپنی مثنوی دا مڈھ بنھیا اے۔ میاں محمد بخشؒ ہوراں دیاں کُجھ حمداں وچ مناجات دا رنگ ملیا جلیا وکھالی دیندا اے جیویں اوہناں دی کتاب ''تحفہ رسولیہ'' دا اک حمدیہ شعر پیش اے۔

اے رحیما اے کریما اے ستار غفارا
میں بُرے دا بھلیاں پچھے ہر جا کر چھٹکارا

جدوں کہ اوہناں دی سیف الملوک وچ اک وکھری مناجات دا رنگ ای ہور اے۔

رحمت دا مینہ پا خدایا باغ سکا کر ہریا
بوٹا آس اُمید مری دا کر دے میوے بھریا

لاہ ہنیرا جُہل بُرے دا چانن لا عقل دا
بخش ولایت شعر سخن دی یُمن رہے وچ رَل دا
رب جبار قہار سُنیندا خوف بھلا اِس بابوں
ہے ستار غفار ہمیشہ رحم اُمید جنابوں

پیر وارث شاہ ہوراں اپنی ہیر دے آخر تے جیہڑی دعا کیتی اے یاں منگی اے اوہدا رنگ ویکھو۔

بخش لکھن والیاں جملیاں نُوں پڑھن والیاں کریں عطا میاں
سُنن والیاں نوں بخش خوشی دولت رکھیں ذوق تے شوق دا چامیاں
رکھیں شرم حیا تُوں جملیاں دی میٹی مُٹھ ہی دے لنگھا میاں
وارث شاہ تمامیاں مومناں نوں دئیں دین ایمان لقا میاں

مولوی غلام رسول عالمپوری ہوراں اپنی کتاب ''احسن القصص'' وچ ربّ سوہنے دی حمد دے ویہن وگا دتے نیں۔ اوہدے وچوں کجھ عرضاں ویکھو:

میرے کار حوالے تیرے اے ستار غفارا
عدل کریں میں پکڑیا جاواں فضل کریں چھٹکارا
توبہ دی توفیق اسانوں دیویں پاک خدایا
در اپنے دا رکھ سوالی ہر دم شاہنشاہا
قدم نبی دے پچھے سانوں یا ربّ راہ چلائیں
اندر قوم نبیاں کیتا توں سرور جس تائیں

ساڈیاں ایہناں صوفی تے کلاسیکی شاعراں دی شاعری دعاواں، مناجاتاں تے عرضاں نال بھری پئی اے۔ ایہناں صوفیاں انساناں نوں اپنے خالق تے مالک اتے رب العالمین اگے، جہاناں دے پالن ہار اگے جھولی چک کے دعاواں کرنیاں ای تے سکھائیاں نیں تے نالے پنجابی شاعری دا ڈھ بنھن والے بابا جی فرید الدینؒ گنج شکر ہوراں اپنے منن والیاں نوں ایہوای دسیا اے۔

سرور پنکھی ہیکڑو، پھاہی وال پچاس
ایہ تن لہریں گڈ تھیا، سچے تیری آس
ویکھ فریدا جو تھیا، سکر ہوئی وِس
سائیں باہجوں اپنے ویدن کہیئے کِس
جے جاناں لڑ چلجنا، پیڈھی پائیں گنڈھ
تیں جے وڈ میں نہ کو، سب جگ ڈِٹھا ہنڈھ

ایہ تے سن پنجابی دے مڈھلے شاعر، جہناں لوکائی نوں ربّ سوہنے ول موڑیا، لم یلد ولم یولد دا سبق پک کروایا تے اوہناں نوں سدھی راہ ول ٹوریا۔ ہن پنجابی دے پہلے مڈھلے نثر نگار ول وی جھاتی ماریئے کہ اوہناں اپنے سمے دی لوکائی نوں کیہ یاد کروایا اے۔ اوہ لکھدے نیں:

سچیاں نال مل، سچ کہہ، سچ نال جیو، سچ سن
سچ جان، سچ سنجان
سائیں تے سائیں والیاں نال ڈنگیائی بھلی ناہیں، جو اکڑسی سو اکھڑی
کسے وڈیائی تے بھلیئے ناہیں، پڑھ کلمہ سچ دا

نوشہ گنج بخشؒ ہوراں وی لوکائی نوں او سے سچ ول موڑیا جیہڑا ایس جگ دی حقیقت اے تے لوکاں نوں کلمہ پڑھ کے اپنے مالک نال دل جوڑن دی پریرنا دے کے اوہدے اگے عرضاں کرن دی گل کیتی۔

ایہناں دعاواں دا مڈھ ساڈے کلاسیکی تے صوفی شاعراں دعاواں سنن والے مالک تے خالق زمیناں تے اسماناں دے کرنہار کرتار کولوں سکھیا اے۔ اوہنے سب توں پہلاں اپنے بندے آدمؑ نوں دعا کرن دا ول دسیا تے فیر اوہدی دُعا قبول وی کیتی۔ رب العالمین دے بندے اج وی اپنے بھلن ہار پیو دی دُعا نوں یاد رکھی بیٹھے نیں تے اپنے رب اگے جھولی چُک کے آکھدے نیں:

رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ

(سورۃ الاعراف، ۳۲)

ترجمہ: اے ساڈے رب! اساں اپنیاں جاناں تے ظلم کیتا اے تے جے توں سانوں معاف نہ کریں تے اسیں گھاٹا پاون والیاں وچوں ہوجاواں گے۔

ایسے طراں کجھ ہور نبیاں دیاں قرآن وچ ذکر ہویاں دعاواں ویکھو:

حضرت نوح علیہ السلام دی دعا

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا (سورۃ نوح:28)

ترجمہ "میر یا ربّا! مینوں تے میرے ماپیاں نوں تے جیہڑے میرے گھر ایمان دی حالت وچ آئے سارے مومناں مرداں تے عورتاں نوں بخش دے تے ظالماں لئی ہلاکت توں اڈ کسے چیز وچ وادھا نہ کریں۔"

حضرت زکریا علیہ السلام دی دعا

رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ (سورۃ الانبیاء:89)

ترجمہ: "میر یا ربّا! مینوں کلیاں نہ چھڈیں تے توں سارے وارثاں توں بہتر ایں۔"

حضرت یونس علیہ السلام دی دعا

لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ (سورۃ الأنبیاء:87)

ترجمہ "تیرے سوا کوئی معبود نئیں۔ توں پاک ایں۔ بے شک میں ای ظالماں وچوں ساں۔"

پنجابی ادب وچ ایس سخن دی روایت کتابی حوالے نال تنویر بخاری ہوراں تک جاندی اے۔ تنویر بخاری ہوری گوجرانوالہ دی تحصیل نوشہرہ ورکاں دے اک پنڈ کڑیال کلاں دے رہن والے سن۔ اوہناں ساری حیاتی پنجابی ادب دی سیوا کیتی تے پنجابی ادب نوں کئی تحقیقی، تنقیدی تے تخلیقی کتاباں دتیاں۔ مناجات دے حوالے نال اوہناں دی کتاب "ربنا" نوں اولیت دا درجہ حاصل اے۔ ایہ کتاب پنجابی کلچرل سنٹر کڑیال کلاں، ضلع گوجرانوالہ توں

1983ءنوں چھپی۔ایس کتاب دا انتساب اوہناں ''پاک وطن دے ناں'' کیتا سی۔اپنی ایس کتاب وچ تنویر بخاری ہوراں ربّ سوہنے کولوں دیس دیاں خیراں منگیاں سن۔ ایہدے واسیاں دیاں خیراں منگیاں سن۔ایس کتاب وچوں کجھ شعراں دے نمونے ویکھو:

دے کے نویاں ہمتاں ربّا اگے ٹور اسانوں
اپنے فیض خزانے وچوں دے کجھ ہور اسانوں
ہمت دے ربّا! کہ پل پل اگے ودھ دے جایئے
کریئے دونوں دُون ترقی، دلی مراداں پایئے
اللہ سائیاں ساڈیاں انھیاں اکھیاں نوں رُشنا دے
لائی ڈانجھ ہنیرے، سانوں چانن دا گھٹ پیا دے
یا اللہ دے ہُنر اسانوں، کاریگر سدوایئے
باہروں نہ منگوایئے کجھ وی ہر شے آپ بنایئے

ساجد چشتی ہوراں دی کتاب ''عرضاں'' پنجابی ادب وچ حمد یہ مناجات دی دوجی کتاب اے۔ایہناں اپنی ساری کتاب وچ کجھ خاص ناواں نال اپنے سوہنے رب نوں یاد کیتا اے جیویں مولا، یاالٰہی، اے مالکا، والیا تے سوہنیا ربّا۔موصوف نے اپنیاں عرضاں تے دعاواں وچ اپنیاں سدھراں دا اظہار کیتا اے۔اوہناں اپنی ذات توں لے کے دیس تک تے دھرتی تے وسدے مسلماناں توں لے کے ہر انسان لئی خاص دعاواں کیتیاں نیں۔ صوفیاں فقیراں تے درویشاں نوں تے منگن والیاں نوں پتہ ہوندا اے کہ اوہ ''الرحمن'' اے۔ اوہ بناں رنگ نسل تے مذہب ویکھیاں ہر اک اُتے کرم کردا اے تے رحم کرنا ای اوہدی سب توں وڈی صفت اے۔ نالے اوہ لوک جیہڑے اوہدے اگے جھولی چک کے دعاواں منگدے نیں اوہ اوہنوں بڑے ای چنگے لگدے نیں۔نالے انج وی دُعا نوں عبادت دا مغز آکھیا گیا اے تے جے ویکھیا جاوے تے مسلمان اوہدے اگے اوہدی صفت ثنا کر کے پنج ویلے دعاواں ای تے منگدا اے۔

ساجد چشتی ہوراں پنجابی ادب نوں جیہڑا منا جاتی پراگا دتا اے اوہدا ناں ای اوہناں عرضاں رکھیا اے۔ دعا منگنا انسان نوں یاد دواندا رہندا اے کہ انسان اپنے مالک تے خالق دا بندہ اے تے سارے کم ایہدی اپنی مرضی نال نئیں ہونے ایس لئی چنگے دی اُمید رکھ کے اپنے مالک اگے بینتی کرے تے دعا منگے۔

میرے مولا! حمداں ولے دل میرا ہر دم رہوے
ذکر تیرا ہی کراں نہ ہور کوئی کم رہوے
یا الٰہی! ذات تیری لا شریک و بے مثال
تیری رحمت دی ضرورت ہر گھڑی اے ذوالجلال
رحمتاں دا نُور رکھ میرے چوفیرے مالکا
ذکر تیرے لئی سدا جاگاں سویرا مالکا
سوہنیا ربّا تیرے در اتے آیا اے گدا
صدقہ سوہنے مصطفیٰ دا ایس دی جھولی چ پا

صاحبزادہ محمد لطیف ساجد چشتی ہوراں دیاں منا جاتاں وچ تن رنگ بڑے سوہنے طریقے نال وکھالی دیندے نیں۔ اک تے اوہناں جہڑیاں عرضاں اپنے ربّ سوہنے اگے کیتیاں نیں، دعاواں سنن والے اَگے ہتھ چک کے دعا منگی اے اوہ اوہناں پنے لئی منگی اے یعنی کہ اوہ اپنی ذات تک رہے نیں اتے ایہدے وچ وی اوہناں جہاناں دے خالق تے رب کولوں علم دا رزق منگیا اے تے اوہ نور تے چانن منگیا اے جیہڑا اوہناں نوں ہر ویلے حمداں دے آہرے لائی رکھے۔ انسان کمزور تے ماڑا اے اتے ایہنوں ہر ویلے کسے نہ کسے سہارے دی لوڑ ہوندی اے اَتے بادشاہیاں دیون والے تے دولتاں ونڈن والے بے نیاز تے رحم کرن والے رب دی رحمت توں وڈا اک مسلمان لئی ہور کہیڑا آسرا تے سہارا ہوسکدا اے۔

جتھے انسان دیاں تدبیراں مک جاندیاں نیں، جتھے عقلاں جواب دے جاندیاں نیں، ہمتاں وی بے وس ہو جاندیاں نیں تے انسان حوصلہ ہارن لگ پیندا اے اوتھے

اوہدے من چوں دعاواں دا نور پھُٹ دا اے جیہڑا اوہنوں یقین دواندا اے جتن دا، حوصلے ودھن دا، اگے نکلن دا اتے ایہ اوہدی رحمت ای ہوندی اے کہ اوہ لم یلد ولم یولد اپنے بندے نوں دعا کرن دا ول سکھا دیندا اے تے اوہنوں دس دا اے کہ میں تے تیری شاہ رگ توں وی نیڑے آں توں مینوں پکارتے سہی میں تینوں جواب دیاں گا۔ ساجد چشتی ہوراں رب سوہنے دیاں حمداں کرن لئی اکھر لفظ تے نور منگیا اے۔ اوہنوں یاد کرن تے رکھن لئی اکسارتا وچ اوہدی رحمت منگی اے تے سوہنے نبی کریمؐ دے صدقے سب کجھ منگیا اے۔ یعنی کہ ساجد چشتی ہوراں اپنیاں عرضاں راہیں اپنے دل دماغ تے روح دیاں ساریاں سانجھاں تے جڑتاں دا وکھالا کردتا اے۔

صاحبزادہ محمد لطیف ساجد چشتی ہوراں دیاں عرضاں دا دوجا وڈا حوالہ اجتماعی اے۔ ایس سانجھی دعا وچ اوہناں دے ضمنی تے ذیلی تن چار حوالے بن جاندے نیں۔ اک تے اوہناں دیس لئی دعاواں منگیاں نیں تے دوجا اوہناں اپنے کریم آقا دی ساری امت لئی دعاواں منگیاں نیں اتے ایس توں اگے ودھ کے اوہ رب سوہنے دی ساری مخلوق تک آ جاندے نیں۔ ایہناں دعاواں توں پتہ لگدا اے کہ اوہ انسان دوست نیں تے انسانیت نال پیار کرن والے نیں اتے اوہناں نوں پتہ اے تے رب سوہنے دا حکم وی اے کہ اوہدے بندیاں نال پیار دی اک ایہ وی نشانی اے کہ اوہناں بارے چنگا سوچیا جاوے دُعا کیتی جاوے تے ساجد چشتی ہوراں ایس گل نوں سوہنے طریقے نال نبھایا اے۔

میرے مولا! ساری ہیں مخلوق دا توہیوں کفیل
مشکلاں تے اوکڑاں وچ ذات تیری اے وکیل
یا الٰہی! مومناں دے دل توں آپے پھیر دے
یا الٰہی! ڈبے ہاں غم وچ بڑی ہی دیر دے
دیس میرے تے ہے آیا ویلا اوکھا مالکا
بھیج کے امداد آپے کر دے سوکھا مالکا

سوہنیا ربا! نبی دی ساری امت بخش دے
توں کریم ایں توں رحیم ایں اپنی رحمت بخش دے
والیا! کر دے عطا صدقہ نبی لجپال دا
والیا! بھر پلّا صدقہ مصطفی دی آل دا

صاحبزادہ محمد لطیف ساجد چشتی ہوراں دیاں عرضاں پنجابی رہتل دے اکھراں نال بھجیاں ہوئیاں نیں۔ اوہ مالک تے خالق ہراک دی زبان نوں سمجھدا تے جان دا اے سگوں اوہ تے بناں اکھراں توں اکھراں دی زبان وی سمجھ لیندا اے بلکہ اوہ تے دلاں وچ پنگرن والیاں آساں تے امیداں توں وی واقف اے پر اوہ آپ آکھدا اے کہ میرے اگے عرضاں کردے رہو ایہدے نال اک تے بندے نوں اپنی بندگی یاد رہندی اے اوہدے اندر عاجزی تے انکساری آؤندی اے تے دوجا ساڈے مالک تے خالق نوں ایہ چنگا وی لگدا اے کہ اسیں اوہدے کولوں ہر ویلے منگیے۔ ساجد چشتی ہوراں وی ہر ویلے اپنے دیس لئی، اپنے لئی دعاواں منگیاں نیں۔ اوہناں دیاں عرضاں وچ کل مومناں لئی دعاواں نیں۔ پنجابی ادب نوں ساجد چشتی ہوراں عرضاں تے دعاواں دا جھیڑ ارنگ ڈھنگ دتا اے اوتھوں پتہ لگدا اے کہ اوہناں دیاں سوچاں نوں مولا کریم تے رنگ لائے نیں۔ اتے اوہ جہنوں اپنے رنگ وچ لوے اوہ فیر ہر ویلے اوہدے بوہے اگے ای عرضاں کردا اے۔

یاالٰہی مومناں دے دل توں آپے پھیر دے
یا الٰہی ڈبے ہاں غم وچ بڑی ہی دیر دے
یا الٰہی آس دی ٹہنی وی کر دیویں ہری
توہیوں پھلاں نال دعا دی ہے جھولی بھری

ساجد چشتی ہوراں دیاں عرضاں، مناجاتاں تے دعاواں وچ جتھے پنجابی دی صوفیانہ تے کلاسیکی روایت اگے ٹردی دس دی اے اوتھے اوہناں جدید سمے نوں مُکھ رکھ کے وی گل کیتی اے۔ اوہناں کول اجتماعی تے قومی حوالہ بڑا مضبوط تے پکا پیڈ اوکھالی دیندا اے۔

اوہ اپنے وچاراں نوں سانجھا کردیاں تے اپنیاں سوچاں احساساں دا وکھالا کردیاں اپنے دیس دے لوکاں دے دکھ درد تے مسئلیاں نوں وی سامنے رکھدے نیں۔اک رنگ اوہناں دیاں عرضاں تے مناجاتاں وچ ایہ وی اے کہ اوہ پہلے رب سوہنے دی حمد کردے نیں، اوہدیاں صفتاں بیان کردے نیں تے کدے کدے اوہدیاں صفت ثناواں بیان کردیاں اینے ڈب جاندے نیں کہ اوہناں نوں اپنیاں عرضاں کرنیاں یاد ای نئیں رہندیاں اتے اوہناں دا ایہ حوالہ تے ایس طراں دا اسلوب پڑھنہاراں نوں سوہنا لگدا اے۔

تیرے کولوں تیری ہی رحمت ہے منگی مالکا
میرے سُفنے دی ملے تعبیر چنگی مالکا
ہر گھڑی رحمت تری نوں واجاں ماراں مالکا
لائی رکھیں توں میرے گھر وچ بہاراں مالکا

ساجد چشتی ہوراں دا دل کردا اے کہ اوہ حمد لکھ دے جان، حمد دی کتاب اُردو تے پنجابی دی چھپ دی جاوے، پڑھنہار پڑھ دے رہن، رونقاں لگیاں رہن تے خیالاں فکراں دے ویہن وگدے رہن۔ربا سوہنیا اوہناں دے ایہ وچار، دعاواں، عرضاں تے مناجاتاں جھیڑیاں صرف اوہناں دیاں ای نئیں تیرے ساریاں اوگنہار بندیاں دیاں نیں، ایہناں نوں قبول کر، تے سانوں حمداں کرن دی توفیق دے۔

ساجد چشتی ہوراں پنجابی دے شعری پڑ وچ جھیڑا اک نواں بوہا کھولیا اے اجے تک اودھروں جھیڑی ٹھنڈی ہوا آ رہی اے اوہدے وچ تقدیس دیاں خوشبویاں رچیاں ہوئیاں نیں۔رب سوہنے تے اوہدے آخری نبی دیاں نعتاں دی واشنار چی ہوئی اے۔اہل بیت نال محبت تے عقیدت دا چانن ملیا ہویا اے۔رب کرے ایہ ہوا ایسراں ای چل دی رہوے تے میاں محمد بخش دے آکھن مطابق:

دئیں بہار سدا ایس باغے کدے خزاں نہ آوے۔آمین

❖❖❖

قصیدہ بردہ دا منظوم پنجابی ترجمہ: مترجم محمد اقبال نجمی

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر

محمد اقبال نجمی ہوراں علامہ محمد سعید البوصیریؒ دا معروف قصیدہ "الکواکبُ الدّریہ فی مدحِ خیر البریۃ المعروف "قصیدہ بردہ" دا منظوم پنجابی ترجمہ کیتا اے۔ عربی توں پنجابی وچ جیہڑے قصیدے داسب توں چوکھا ترجمہ ہویا اوہ قصیدہ بردہ شریف ای اے۔ پنجابی وچ سب توں پہلاں ایس نوں حافظ برخوردار رانجھاتے فیر پیر وارث شاہ ہوراں وی ایس دا ترجمہ کیتا۔ اجے تک کئی وڈے نکے شاعر ایس دا ترجمہ شوق تے عشق پاروں کر چکے نیں تے ایہ سلسلہ کدے وی رکن والا نہیں۔

ساڈے کجھ شاعر ایسے نیں جہناں نوں عربی زبان اتے مکمل عبور حاصل نہیں یعنی کہ اوہناں عربی توں سدھا ساواں ترجمہ پنجابی وچ نہیں کیتا سگوں اردو ترجمے یاں نثر نوں پنجابی وچ ڈھالن دی کوشش کیتی اتے چوکھے شاعر اں ایہ کم صرف اپنے اکھراں، علم تے ادب وچ برکت پاروں اتے سوہنے کالی کملی والے ﷺ دے دربارے اپنی حاضری لوان لئی کیتا اے۔ محمد اقبال نجمی ہوری وی اوہناں شاعراں وچوں نیں جہناں ایہ ترجمہ عربی زبان توں سدھا ساواں نہیں کیتا پر عربی زبان نال کجھ مڈھلی جان کاری رکھن پاروں بنیادی اصطلاحواں تے خاص لفظاں تے ترکیباں دا خیال ضرور رکھیا اے۔

محمد اقبال نجمی ہوراں قصیدے دیاں دس فصلاں دا ترجمہ ایہناں دے سرناویاں نال کیتا اے تے کل ۱۶۵ شعراں نوں پنجابی روپ دتا اے۔ آپ نے ایہناں فصلاح دے جیہڑے ترجمے کیتے نیں اوہ انج نیں۔

فی ذکر عشق رسول اللہ، اللہ دے رسول نال عشق دا ذکر فی التحذیر من النفس، انسانی خواہشاں تے غلبہ پان بارے، فی طلب مغفرۃ من اللہ تعالیٰ و شفاعۃ من رسول، رب دی بخشش تے حضور دی شفاعت بارے، فی ذکر المناجات و عرض الحاجات، دعاواں، عرضاں تے حاجتاں۔ ایسے طرحاں خالص اصطلاحواں نوں آپ نے اوسے طراں ورتیا اے جیویں

'ذی سلم'، 'اضم'، 'کاظمہ، عنم'، 'پان'، ایہناں سارے اکھراں تے کجھ ہور وی لفظاں دا آپ نے قصیدے دے آخر تے 'اشاریہ' دے دتا اے تاں جے گل سمجھن وچ آسانی رہوے۔

محمد اقبال نجمی ہوراں بڑے سادہ تے سدھے جہیئے انداز نال ترجمہ کیتا اے۔ آپ نے پنجابی دی ہر من پیاری تے عوامی بحر وچ ترجمہ کیتا اے۔ ایس بحر وچ پڑھن لگیاں وی بڑی سوکھت رہندی اے۔ اکھراں دی ورتوں دے حوالیوں وی آپ نے بڑی احتیاط کیتی اے تے اُردو دے بڑا نیڑے رکھ کے ترجمہ کیتا اے۔ کجھ شعر مثالاں لئی ویکھو:

۳۱:	وَرَا وَدَتْهُ الْجِبَالُ الشُّمُّ مِنْ ذَهَبٍ عَنْ نَّفْسِهِ فَأَرَاهَا أَيَّمَا شَمَمِ	
ترجمہ:	آپؐ نوں فرحت بخشن دے لئی پہاڑ سونے دے آئے آپؐ نے اوہناں ولّیں پر نہیں اپنے قدم ودھائے	
۳۶:	هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي تُرْجَى شَفَاعَتُهُ لِكُلِّ هَوْلٍ مِّنَ الْأَهْوَالِ مُقْتَحِمِ	
ترجمہ:	آپؐ حبیب نیں اللہ دے، انج مان شفاعت رکھدے ایسے لئی سب وچ مصیبت آپ دے ولّیں تکدے	

محمد اقبال نجمی ہوری پنجابی زبان نوں حمداں تے نعتاں دیاں کئی کتاباں دے چکے نیں۔ اوہناں نوں رب سوہنے توفیق دتی اے کہ اوہ ہر ویلے دینی قدراں نوں مکھ مڈھ رکھ کے حیاتی گزار دے نیں تے عملی حوالے پکھوں اک سچے، صادق تے عاشق دا روپ رکھدے نیں ایس لئی اوہناں دے ایس قصیدے وچ وی سانوں اوہی پیار تے عقیدت وکھالی دیندی اے۔

۱۶۱:	وَاتْلُنْ لِّسُحْبِ صَلٰوةٍ مِّنْكَ دَآئِمَةً عَلَى النَّبِيِّ بِمُنْهَلٍّ وَّ مُنْسَجِمِ	
ترجمہ:	بھیج درود نبیؐ تے دائم، بن کے بدّل آون وسن زورا زور ہمیشہ، وسّن وسدے جاون	

❖❖❖

دُرُود تاج دی مہکار: اک مہکدا پھل سدا بہار

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر

ترجمہ کاری اِک بڑا ای اہم کم اے‘ ایہدے لئی مترجم نوں دوواں زُباناں دا ماہر ہونا چاہی دا اے یا فیر دو جی کسے زُبان وِچ ترجمہ ہوئیا ہووے یعنی جیہڑی زُبان اوہنوں آوندی ہووے‘ جیہدا ترجمہ کرنا ہووے‘ دوواں زُباناں دی صرف تے نحو نال واقفی ضروری اے‘ بعض لوکاں نے عربی دے کجھ قصیدیاں دا پنجابی زُبان وِچ ترجمہ کیتا ہوئیا اے‘ پہلاں اُتھوں ویکھیا فیر پنجابی وِچ کر لیا۔ پنجابی اَدب وِچ دُرُوْد تاج شریف دے کُجھ نثری تے منظوم ترجمے ملدے نیں‘ اوہناں وِچوں اِک منظوم پنجابی ترجمہ علامہ ریاست علی مجددی ہوراں دا وی اے۔

دُرُوْد تاج اوہ دُرُود اے جیہڑا گھٹ ودھ پچھلے اِک ہزار ورھے توں ساڈے بزرگاں‘ ولیاں‘ درویشاں تے للہ والیاں دا وظیفہ رہیا اے‘ دُرُوْد تاج شریف بزرگاں دا بڑا ای محبوب عمل اے۔ اولیائے کرام n نے ایس دُرُوْد شریف نوں کثرت دے نال پڑھیا اے تے ایہنوا اپنی زندگی دا معمول بنایا ہوئیا اے۔ ایہ دُرُوْد اوہ پھُل اے جیہدی مہکار سدا بہار اے‘ جیہڑا بزرگاں دے دِلاں دا نور تے سہارا اے‘ اوہناں دِیاں روحاں دا کیف تے سرور اے۔ جیہنوں پڑھ کے اوہ اپنیاں منزلاں تے پجدے نیں۔ ایہ دُرُوْد ساڈیاں اَکھاں دا اوہ چانن اے جیہڑا سانوں منزلاں وکھاندا اے۔ ایہدا اَکھر اَکھر جدوں اِنسان دی روح دے وِچ رَچدا اے تے اِک مہک‘ اک واشنا‘ اِک چانن‘ اِک نور اوہدے لوں لوں وِچ وس جاندا اے۔ جیویں شاہ حسین نے آکھیا سی:

ربا میرے حال دا محرم توں
اَندر توں ہیں‘ باہر توں ہیں‘ روم روم وِچ توں

توں ہیں تانا' توں ہیں بانا' میرا سب کجھ توں
کہے حسین فقیر نمانا ' میں ناہیں سب توں

اِنج ای جدوں ایہ دُرُوْد پڑھنہاراں دے لوں لوں وِچ' روم روم وِچ رَچ جاندا اے تے اوہناں دیاں ساہنواں چوں وی واشنا آون لگ پیندی اے۔ ایس دُرود دا کئیاں بزرگاں نے' کئیاں درویشاں تے فقیراں نے' کئیاں للہ والیاں نے' ایس دُرودنوں پڑھن والیاں نے' اپنی اپنی مقامی زُبان وِچ ترجمہ کیتا۔ ایہدے معنی لکھے تے ایہدا عشق کھلار کے لوکاں دے سامنے رکھیا۔

دُرُوْد تاج شریف دے اُردو زُبان وِچ وی ترجمے ہوئے نیں پر علامہ ریاست علی مجددی نے ایہدا بڑے سوہنے ڈھنگ نال منظوم پنجابی زُبان وِچ ترجمہ کیتا اے۔ دُرُوْد تاج شریف وِچ درج نبی کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے پیارے پیارے القاباں نوں بڑے سوہنے تے ایمان افروز انداز وِچ منظوم کیتا اے' کدی کدی تے شعراں دی حد تک ای پابند رہے تے کدے کدے نال نال ای شرح وی کر دے نظری آوندے نیں۔ ایہناں نے وڈی بجورتی اے تا کہ اپنے دماغ دی محبت بھری سوچ نوں کھول کے بیان کیتا جا سکے۔ ایہناں نے اپنا تخلص ریاستؔ داوی ورتاوا کیتا اہے۔ کدی کدی اِنج لگدا اے کہ صرف ترجمہ ای نہیں بلکہ دُرُوْد تاج شریف دی منظوم پنجابی تفسیر وی کر رہے نیں۔ جیویں کہ ایہناں نے ''اَنِیْسِ الْغَرِیْبِیْنَ'' دا ترجمہ تفسیری انداز وِچ اِنج کیتا اے:

راہیاں پاندھیاں دے غم خوار آقا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم' کرن روضے دا جو دیدار آون
منزل عرفاں تے آپ اَپڑا دیندے' بھاویں رَستے پُر دَشوار آون

علامہ ریاست علی مجددی ہوراں دُرُوْد تاج شریف دے سارے ترجمے نوں بڑی ای خوبصورتی نال مکمل کیتا اے۔ ایہہ دُرُوْد تاج شریف دا ترجمہ تے ہے ای ایہدے نال نال تشریح وی ہو گئی اے۔ ایہناں نیں ''رَحْمَۃٍ لِّلْعَالَمِیْنَ'' دا اِنج پنجابی زُبان وِچ تفسیری ترجمہ کیتا اے:

ساری دُنیا دے لئی ہین آپ ﷺ رحمت، ہر جہان دے لئی ہین آپ ﷺ رحمت
ہر اِنسان دے لئی ہین آپ ﷺ رحمت، ہر حیوان دے لئی ہین آپ ﷺ رحمت
ہر بے کس دے لئی ہین آپ ﷺ رحمت، ہر جوان دے لئی ہین آپ ﷺ رحمت
مکدی گل ریاست مجددی زمین دے لئی تے اَسمان دے لئی ہین آپ ﷺ رحمت

ریاست علی مجددی ہوریں وی اک ایسے فقیر تے درویش بندے نے جنہاں نیں "دُرُوْدْ تاج دی مہکار" دے ناں دے نال ایہہ کتاب لکھی اے۔ ایہ کتاب پڑھ کے میرا یقین پک ہو گیا اے کہ ریاست علی مجددی ناتے کوئی محقق اے تے نا ای کوئی عالم اے۔ اوہدے روم روم دے وِچ، اوہدے لوں لوں دے وِچ بس دُرُوْدْی عشق رَچیا ہویَا اے جیہڑا اوہدے کولوں وَن سوَنّے کم کروا ندا رہندا اے۔ میں سمجھناواں کہ اوہدی علمیت، اوہدی تحقیق خورے کتھے، کدھرے دور پچھے رہ جاندی اے جدوں اوہدا عشق، جدوں اوہدا دُرودی پیار، جدوں اوہدا دُرُوْدْی چانن، جدوں دُرُوْدْ تاج نال محبت تے عقیدت، دُرُوْدْ تاج دے اَکھر اَکھر اوہدے لوں لوں وِچ رچدے نیں تے اوہناں دی تشریح وی اپنے ای رنگ وِچ کردا اے۔

علامہ ریاست علی مجددی دیاں تقریباً ساریاں اُردو وِچ نیں، ایہ اِک وَکھری، سلکھنی، سہپن بھری ایسی کتاب اے جیہڑی پنجابی وِچ اے تے یقین منیا جے میرے لئی اوہدیاں ساریاں کتاباں اک پاسے تے ایہ "دُرُوْدْ تاج دی مہکار" اک پاسے۔ خورے اوہنے اَجے تک کیہ کیہ لکھیا اے، ہن تے مینوں ایہ وی یاد نہیں۔ پر ایہ پڑھ کے ضرور پتا لگدا اے کہ اوہنے جو وی لکھیا اے، اوہنے جو وی تحقیق پیش کیتی اے، اوہنے جیہڑے وی اکھر پورے نے، اوہناں دا پچھوکڑ صرف دُرودی چانن نال بھریا ہویَا اے۔ ایس کتاب وِچ اوہناں نے دُرُوْدْ تاج دے لکھاری دے حوالے نال، دُرُوْدْ تاج، اوہدا پنجابی اُلتھا، اوہدے اَکھر اَکھر دی تشریح، قرآنِ پاک دے حوالے دے نال، اوہدے پڑھن والیاں دے مراتب، ایہدا اوردکرن والیاں دے رُتبے تے مرتبے، ایہدیاں نعمتاں تے برکتاں اِنج گنوا گنوا کے لکھیاں نے کہ پڑھن ہار دا دِل کردا اے کہ اوہ ہر ویلے ایسے دُرُودنوں پڑھدا ای رہوے۔ دُرُوْدْ تاج دے لکھاری دی حیاتی بارے جہنے اکھر ایس کتاب وِچ نظریں آئے

نیں اینے کدھرے نہیں ویکھے' ایہہ چیز ایہناں دے وسیع مطالعے تے دُرُوْد تاج دے نال محبت دی دَس پاندی اے۔

کسے وی لکھاری دِی کامیابی ایہ ای ہوندی اے کہ اوہ اپنی تحریرنوں' اپنے لفظاں نوں اِنج اُچارے کہ اوہ سدھے پڑھن والے دے دِل دے وِچ لہہ جان تے ریاست علی مجددی نے ایہ جیہڑا کم کیتا اے اوہدے وِچ اوہ مکمل طور تے کامیاب ہوئے نیں۔ اوہناں دا اِک اِک اَکھر پیار بھریا اے۔ اوہ تشریح کردیاں کدی قرآن کھول بہندے نیں' کدی حدیث کھول بہندے نیں' کدی درویشاں' فقیراں تے للہ والیاں دیاں گلاں کرن لگ پیندے نیں۔ اوہناں دی ایہ کتاب اجوکے سمے دی نسل نوں محبت بھری' پیار بھری' چانن بھری اک ایسی راہ وکھاندی اے جیہڑی دِلاں نوں سرور تے سکون دِیندی اے' اکھیاں نوں نور دیندی اے۔ اوہناں دِی ایہ کتاب ورھیاں تک یاد جتھے جتھے' جدوں جدوں پڑھی جائے گی' مینوں پورا یقین اے کہ دِلاں دے وِچ چانن کردیوے گی' اکھیاں نوں روشن کردیوے گی تے پڑھنہاراں نوں دُرُوْد تاج دی تلاوت ول لادیوے گی۔

ریاست علی مجددی ہوراں نے ''دُرُوْد تاج دی مہکار'' لکھ کے جتھے اپنی نجات دا ذریعہ بنایا اے' میں سمجھناواں کہ اوتھے پڑھن والیاں نوں وی نجات دی' چانن دی' چھاں دی اک سدھی ساویں راہ وکھائی اے۔ ایسراں دیاں کتاباں اجوکی نسل نوں جتھے منزل دے نیڑے کردیاں نیں اوتھے اوہناں لئی منزل نوں سوکھا بنا کے وی پیش کردیاں نیں۔ ایہ ای اوہ کتاباں نیں جیہڑیاں بُھلیاں ہوئیاں راہیاں نوں سِدھی تے سوہنی راہ وکھاندیاں نیں۔

ایہہ ساری کاوش علامہ ریاست علی مجددی دی اپنے سوہنے تے من موہنے نبی ﷺ دے نال محبت ای اے کہ جیہڑی اوہناں نوں ہر ویلے ایہو جیہی سوچ وِچ مگن رکھدی اے۔ للہ تعالیٰ اوہناں دی ایہہ کیفیت سلامت رکھے' خوشبوئے رسول ﷺ دے نال مزین ایہو جیہے شاہکار خاص وعام تے علم وادب دی دُنیا نوں دان کردے رہن' امین۔

❖❖❖

کجھ ترجمیاں دا تعارف

ڈاکٹر اکبر علی غازی

تھلے کجھ ترجمیاں دا تعارف پیش کیتا جاندا اے۔ ایہہ تعارف اختصار نال پیش کیتا جا رہیا اے۔ سوائے پہلی کتاب دے کیوں جے اوہ ترجمہ نئیں سگوں ترجمیاں بارے تحقیقی کاوش اے۔

پنجابی ادب وچ ترجمے دی روایت: ڈاکٹر اکبر علی غازی

پنجابی ادب وچ ترجمے دی روایت دے حوالے نال پی ایچ ڈی دی سطح دا اک مقالہ لکھیا جا چکیا اے جہدے وچ بڑے بھرویں طریقے نال ترجمیاں دی روایت دا جائزہ لیا گیا اے۔ ڈاکٹر ظہیر احمد شفیق ہوراں نوں ایسے مقالے دی تیاری تے پی ایچ ڈی دی ڈگری دتی گئی سی۔ ایس تحقیق دا موضوع سارا پنجابی ادب سی۔ ایہہ مقالہ 2016ء فیکلٹی آف اورینٹل لرننگ پنجاب یونیورسٹی لاہور پاکستان ولوں شائع کیتا گیا سی۔ ایہدے وچ مڈھلی گل پروفیسر ڈاکٹر فخر الحق نوری دی لکھی ہوئی اے جہدے وچ پروفیسر صاحب موصوف نے ترجمے، پنجابی ادب وچ ترجمے دی روایت نالے مقالے دی ونڈ بارے بھرواں چانن پایا اے۔

ڈاکٹر ظہیر احمد شفیق نے اپنے ایس مقالے وچ پنجابی ادب دی پوری روایت نوں سامنے رکھیا اے جہدی وجہ توں کافی کجھ رہ وی گیا اے۔ مثلاً سیالکوٹ دے حوالے نال ویکھیا جائے تے ایتھے سینکڑیاں دی تعداد وچ ترجمے ہو چکے نیں جدوں کہ ایس مقالے وچ تن درجن دے قریب ترجمیاں دا ذکر ای کیتا جا سکیا اے۔ مقالے دا موضوع بہت وسیع سی، ایس لئی ذکر کیتے گئے اہم ترجمیاں اُتے وی صرف چند سطراں ای لکھیاں جا سکیاں نیں۔ کجھ ترجمیاں بارے تے بہت تھوڑا لکھیا گیا اے۔ کئی تھانواں تے محسوس ہندا اے پئی کجھ ہور دسیا جانا چاہی دا سی۔ ذہن وچ سوال پیدا ہندا اے پئی اصل متناں تے مترجماں بارے کجھ

ہور پتہ لگ جاندا تے چنگا سی۔ کجھ ہور سطراں لکھن نال اک پاسے تے مترجم تے مصنف بارے دس پئے جاندی تے دوجے پاسے متن دی اُچیتا دا پتہ وی لگ جاندا۔

ایس مقالے دے پہلے باب وِچ ترجمے دی تعریف، ضرورت تے اہمیت بارے کافی معلومات دِتّیاں گئیاں نیں۔ ترجمے بارے نظری بحثاں اُتے وی بھرویں گل بات کیتی گئی اے۔ دوجے باب وچ ترجمے دی مشرقی تے مغربی روایت دا جائزہ لین توں بعد برصغیر پاک و ہند وچ ترجمے دی روایت تے ونڈ توں بعد پاکستان وچ ترجمے دی روایت دا جائزہ لیا گیا اے۔ تیجے باب وچ اوہناں نے "دینی تے مذہبی کتاباں دے ترجمے" ہیٹھ الہامی کتاباں تے کجھ ہور مذہبی کتاباں دو حصیاں وچ 27 کتاباں دا تذکرہ کیتا گیا اے۔ چوتھا باب "شعری لکھتاں دے ترجمے (تحقیقی جائزہ)" اے، جس دا پہلا حصہ اوہ ترجمے نیں جیہڑے پنجابی شعری مجموعیاں دے دوجیاں زباناں وِچ ہوئے نیں۔ ایہہ ترجمے 111 نیں۔ زباناں وِچ اردو، انگریزی، سرائیکی وغیرہ شامل نیں۔ دوسرے حصے وِچ اوہ شعری تصنیفاں شامل نیں جنہاں دا ترجمہ پنجابی وِچ ہویا تے ایہہ صرف 59 نیں۔ حالانکہ سیالکوٹ دے مولوی شاہ الدین سروری قادری ہوراں کلیاں نے تقریباً 20 ترجمے کیتے۔ پنجابی وِچ دوجیاں زباناں توں کیتے گئے ترجمیاں دی تعداد بہت گھٹ دِتّی گئی اے۔ پنجویں باب "نثری لکھتاں دے ترجمیاں" وِچ پنجابی توں دوجیاں زبانوں وِچ ترجمے صرف 6 نیں، تے دوجیاں زباناں توں پنجابی وِچ کیتے گئے ترجمیاں دی تعداد 45 اے۔ چھیویں باب وچ 160 ترجمیاں دا تنقیدی جائزہ پیش کیتا گیا اے۔ خطہ پنجاب بہت وسیع اے، جس وِچ ہندوستانی پنجاب تے بیرونِ ملک پنجابی وی شامل نیں۔ ایس حوالے نال صرف 248 کتاباں دا ذکر کیہ کافی اے؟ پنجاب وِچ ترجمیاں دی مضبوط روایت رہی اے پر تعداد دے مقابلے وِچ بہت تھوڑے ترجمیاں دا ذکر کیتا گیا اے۔

اُنج پنجابی وچ ترجمہ نگاری دی روایت دے حوالے نال ایہہ تحقیق اک معتبر تحقیق اے۔ ایہ کتاب 610 صفحیاں تے کھلری ہوئی اے، جے ایہنوں ہور کھلار یا جاندا تے صفحے ڈھیر ودھ

جانے سن۔ڈاکٹر ظہیر احمد شفیق ہوراں نے دتے ہوئے ویلے وچ سوہنا کم کیتا اے۔ویلے دی قیدتوں آزاد ہندے تے ہور ترجمے وی سامنے آسکدے سن تے کتاب دے سینکڑے ہور ورقے وی ودھ سکدے سن۔ پر جناوی کم ہویا اے ودھیا اے۔تحقیق دا کم کدی وی مکمل نئیں ہندا، تحقیق چھپن تک تے بڑا کجھ نواں سامنے آچکیا ہندا اے۔ایہہ کتاب پنجابی ادب وچ اَنمُلا وادھا اے۔

کجھ ترجمیاں دا تعارف: مدیر

ڈاکٹر احسان اللہ طاہر ہوراں دا کیتا ہویا" ہیر وارث شاہ" دا اک ترجمہ نیشنل بک فاؤنڈیشن اسلام آباد نے دسمبر 2014ء وچ چھاپیا سی جیہڑا کہ دو جی واری مارچ 2015ء وچ دو جی واری 3 ہزار دی تعداد وچ چھاپیا گیا۔ایہدے وچ ہیر وارث شاہ دے چونویں بنداں دا اُردو نثری ترجمہ چھاپیا گیا اے۔ 194 عنواناں نوں بڑے بھرویں نثری ترجمے راہیں انج پیش کیتا گیا اے کہ وارث شاہی متن دی سمجھ وچ واہوا مدد ملدی اے۔کتاب دا دیباچہ ڈاکٹر انعام الحق جاوید ہوراں دا لکھیا ہویا اے جیہڑے اوس ویلے نیشنل فاؤنڈیشن دے مینجنگ ڈائریکٹر سن۔ایس کتاب دے 184 صفحے نیں۔

ڈاکٹر انوار احمد اعجاز ہوراں دا" سوہنی مہینوال مع اُردو ترجمہ) فضل شاہ نواں کوٹی" اک اُچیچی دستاویز اے جنہوں بک ہوم نے 2007ء وچ چھاپے چاپے چاڑھیا سی۔ایہدے وچ مترجم نے صرف ترجمہ نئیں کیتا سگوں، متن نوں سودھیا وی اے تے پہلے متناں بارے دس وی پائی اے۔کتاب وچ سب توں پہلے سید فضل شاہ نواں کوٹی بارے دس پائی گئی اے تے فیر اوہناں دی سوہنی مہینوال (تقریباً ساری) دا ترجمہ اصل متن دے کے پیش کیتا گیا اے۔ایہدے وچ اک لیکھ" قصہ سوہنی مہینوال (فضل شاہ) کی تدوین نو ایک عہد ساز تحقیقی کام" دے عنوان نال وی شامل اے جہدے وچ غلام مصطفیٰ بسمل ہوراں تدوین متن بارے بھرویں گل بات کیتی اے۔ 176 صفحیاں دی ایس مجلد کتاب دے پچھلے صفحے تے مصنف دی جوانی دی تصویر تے کجھ تعارف پیش کیتا گیا اے جہدے توں پتہ چلدا اے پئی اوس ویلے تک اوہناں دیاں 6 تحقیقی تے تنقیدی

کتاباں، دوتر جمے تے تالیفاں تے 3 تدوینی کم چھپ چکے سن۔

ڈاکٹر انوار احمد اعجاز ہوراں سید ہاشم شاہ تھر پالوی ہوراں دی سسی پنوں دا ترجمہ وی کیتا ہویا اے۔ ایہہ مجلد کتاب وی بک ہوم لاہور نے 2007ء وچ چھاپی سی جہدے صفحے 160 نیں۔ ایس کتاب وچ سید ہاشم شاہ ہوراں دی سسی دے دوہڑیاں دا نثری ترجمہ پیش کیتا گیا اے۔ سجے والے پاسے دو دوہڑے نمبر لا کے لکھے ہوئے نیں تے کھبے پاسے اوہناں ڈوہڑیاں دا نمبر پا کے ترجمہ پیش کیتا گیا اے، دوہڑیاں دی تعداد 222 اے۔ آخر تے کجھ اوکھے لفظاں دے معنے وی "فرہنگ" دے عنوان ہیٹھ دتے گئے نیں۔ سوہنا ترجمہ اے۔

پروفیسر اسیر عابد ہوراں دے غالب دے پنجابی ترجمے بڑی مانتا کھٹ چکے نیں۔ میرے سامنے اوہناں دا کیتا ہویا ہیر وارث شاہ (اُردو ترجمہ) پیا ہویا اے۔ ایہہ ترجمہ پلاک نے 2008ء وچ چھاپیا سی جہدے 256 صفحے نیں۔ ایس مجلد کتاب وچ اسیر عابد ہوراں دے ہیر وارث شاہ دے 222 بنداں دے کیتے ہوئے منظوم ترجمے شامل نیں۔ کتاب وچ ریاض احمد شاد ہوراں دا ہوراں دا بھرواں دیباچہ شامل اے۔ جدوں کہ پلاک دی اوس ویلے دی پردھان شائستہ نذہت ہوراں دی "عرضِ ناشر" وی موجود اے۔ ایہہ ترجمہ بڑا ٹھکواں تے چجواں اے پر کئی تھانواں تے وارث شاہ دا سنیہا اُنج نئیں اپڑدا جاپدا نج اپڑنا چاہی دا اے۔ خورے ایہہ گھاٹ ایس لئی لگدی اے پئی وارث شاہ دی زبان تے بیان جیہڑی سطح دا اوس سطح دی زبان تے بیان اج کتھوں لبھیا جائے۔ سوہنی کتاب تے سوہنا ترجمہ اے۔

پروفیسر حمید اللہ شاہ ہاشمی ہوراں نے وی "سوہنی مہینوال سید فضل شاہ" دا ترجمہ کیتا سی۔ ایہہ ترجمہ وڈی تختی دے 230 صفحیاں تے کھلر یا ہویا اے۔ ایہنوں مکتبہ دانیال غزنی سٹریٹ اُردو بازار لاہور والیاں چھاپیا سی جہدے اُتے چھپن دا سال درج نئیں۔ پہلے حصے وچ سید فضل شاہ دی حیاتی، کلام تے کتاباں بارے دس پائی گئی اے تے فیر بنداں دے اصل متن تھلے پہلے الفاظ معنی دتے گئے نیں تے فیر ترجمہ پیش کیتا گیا اے۔ ایس کتاب دے پچھلے سرورق تے مترجم دیاں سولاں کتاباں دے سرورق وی چھپے ہوئے نیں۔ چنگا ترجمہ

اے،گل پوری سمجھ آندی اے۔

میرے سامنے آصف علی علوی ہوراں دا کیتا ہویا اک انگریزی ترجمہ وی پیا ہویا اے جہدے 144 صفحے نیں۔کارڈ والی جلد وچ چھپے ہوئے ایس ترجمے نوں عروض پبلی کیشنز حسین پلازہ اُردو بازار والیاں 2021ء وچ چھاپیا سی۔ بنیادی طور تے سیالکوٹ دے اک پنجابی شاعر جہانگیر منظر ہوراں دی پنجابی شعری تخلیق" درد، بریتے، بیڑیاں" دا انگریزی ترجمہ اے۔آصف علی علوی اک پنجابی تے اُردو وچ شعر کہن والے انگریزی دے اُستاد نیں جنہاں مغربی ادب نوں وی چنگی طراں پڑھیا ہویا اے۔اوہناں بڑی محبت نال جہانگیر منظر ہوراں دے نظماں دے مجموعے دا انگریزی نظم وچ ای ترجمہ کیتا اے۔ترجمے وچ ادبی چاشنی وی اے تے شعر دی تفہیم دا عنصر وی۔علوی ہوراں درد، بریتے، بیڑیاں دا ترجمہ "Sorrow, Boats,Islands" دے ناں نال کیتا اے۔

افضل احسن رندھاواں ہوراں کئی ترجمے کیتے جنہاں وچوں "ٹٹ بھجے" اک افریقی ناول دا ترجمہ اے۔ایس ناول دے اصل لکھیار شنوا ایشبی سن۔پنجابی ادبی بورڈ ولوں ایہہ ترجمہ پہلی واری جون 1986ء وچ چھپیا جدوں کہ دوجی واری جولائی 2019ء وچ چھاپے چڑھیا۔200 صفحیاں تے کھلریا ہویا ایہہ ترجمہ پنجابی ادب وچ اک مان جوگ وادھا اے جہدے وچ ترجمائے گئے ناول دا اصل پس منظر وی ساڈے پنجابی ورگا پینڈو وسیب نال جڑیا ہویا اے۔ایس کتاب دے پچھلے سرورق تے دسیا گیا اے جے مترجم دیاں اوس ویلے تک ہور کتاباں دی گین 10 سی۔

عبدالمجید صابری سیالکوٹ دے اردو تے پنجابی دے شاعر، محقق تے معیشت تے چنگی نظر رکھن والے قلمکار نیں۔ایہناں دے اردو تے پنجابی شعری مجموعے چھپ چکے نیں جدوں کہ 7، 8 تکنیکی موضوعاں تے کتابچے وی چھپے ہوئے نیں۔ایہناں سید وارث شاہ دی زبان، فلسفہ تے اُچ خیالی نوں سمجھان لئی اک کتاب مرتب کیتی جہدا ناں" اقوال سید وارث شاہ" رکھیا۔ایہدے وڈی تختی دے 208 صفحے نیں۔ایس کتاب دا عام مزاج ایہہ وے پئی اک مصرع پیش کیتا، تھلے اوہدے اوکھے لفظاں دے معنے لغت دے عنوان نال دسے تے اوس

توں تھلے تشریح کر دتی۔ کجھ مصرعیاں دی تشریح لئی سابری ہوراں ادھا ادھا صفحہ وی لکھیا اے۔ صابری صاحب پاکستان توں دوڈھائی مہینے نکے نیں پر پاکستان نال انتاں دی محبت کر دے نیں۔ ایہہ کتاب مقصود پبلشرز لاہور نے 2020ء وچ چھاپی سی۔ ایس مجلد کتاب کی کمپوزنگ سدھیر سائیں ہوراں کیتی ہوئی اے۔

احسان اللہ طاہر تے ڈاکٹر امجد علی بھٹی ہوراں نے سید ہاشم شاہ تھر پالوی ہوراں دے کلام دا" کلامِ سید ہاشم شاہ مع اُردو ترجمہ تے فرہنگ" دے عنوان نال ترجمہ پیش کیتا سی۔ ایہہ کتاب وڈی تختی دے 464 صفحیاں تے کھلری ہوئی اے۔ ایہدے وچ شاہ ہوراں دا تقریبا سارا کلام سودھ کے پیش کر دتا گیا اے۔ جہدے وچ اوہناں دے قصے جنج سوہنی مہینوال، تے سسی وی شامل اے۔ ایہہ کتاب عزیز پبلشرز لاہور نے 2006ء وچ چھاپی سی۔

خواجہ محمد شاہ دین ترجمہ نگاری دے حوالے نال اک وڈا ناں اے جنہے عربی تے فارسی دے کئی وڈھے شاعراں، صوفیاں تے فلسفیاں دے شعری مجموعیاں دے پنجابی شاعری وچ ترجمے کیتے جنہاں وچ مثنوی مولانا روم ورگی وڈی کتاب وی شامل اے۔ میرے سامنے مولوی شاہ دین ہوراں دا اک ترجمہ پیا ہویا اے جنہوں 10 شعبان 1421ھ وچ محمد بوٹا سہیل ہوراں نے چھپوایا سی۔ ایس کتاب دے وڈی تختی دے 160 صفحے شامل نیں۔ ایس مجلد کتاب وچ دیوانِ باھو، دیوانِ بوعلی، رُباعیاتِ قلندر تے دیوانِ محمود شام نیں۔ ایہہ سارے فارسی شعری مجموعے نیں جنہاں نوں شاہ دین ہوراں نے پنجابی نظم وچ ترجمایا سی۔ ہر ترجمے توں پہلا شاہ دین ہوراں دا پنجابی شعراں وچ لکھیا دیباچہ وی اے جہدے توں پتہ لگدا اے پئی اوہ شاعر تے مفکر وی اوسے پائے دا سی۔ ایس ترجمے وچ کجھ مقام تے انج نکھر کے سامنے آندے نیں پئی اصل وچ وی اُنج نکھرے نئیں لگدے۔ مطلب مشکل زبان تے پرتاں بھریا انداز ہون کر کے اصل متن توں سمجھ نہ آن والے شعر وی ترجمہ پڑھ کے نسبتاً سوکھے سمجھ وچ آجاندے نیں۔

❖❖❖

حُسنِ ادب پبلشرز فیصل آباد

کتابوں کی سستی اور معیاری اشاعت کا منفرد ادارہ

Dr Arif Hussain Arif

0321-7044014
0301-7044014

rawisharifhussain@gmail.com

Street No 9, Makkuana Jaranwala Road Faisalabad